

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

**ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΩΝ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Οι επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στην
Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα**

Τιμολέων Χ. Αϊβάζογλου

Επιβλέπουσα: Αθηνά Μαρκαντώνη, Σύμβουλος Επιχειρήσεων

ΑΘΗΝΑ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Οι επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα

Τιμολέων Χ. Αϊβάζογλου
A.M.: ΜΟΠ425

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Αθηνά Μαρκαντώνη, Σύμβουλος Επιχειρήσεων

Ιούλιος 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της διπλωματικής αυτής εργασίας είναι η μελέτη του μεταναστευτικού φαινομένου και των επιπτώσεων του στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα. Για την πραγματοποίησή της γίνεται πρώτα μια βιβλιογραφική αναφορά για το μεταναστευτικό φαινόμενο, αναλύοντας περισσότερο τις επιπτώσεις που έχει στην χώρα μας. Το ερευνητικό μέρος περιλαμβάνει στατιστικά στοιχεία που έχουν συγκεντρωθεί από μελέτες άλλων ερευνητών και αφορούν τις επιπτώσεις που έχει το φαινόμενο αυτό στην αγορά εργασίας, την ανεργία και το ΑΕΠ της Ελλάδας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το μεταναστευτικό φαινόμενο δεν ευνοεί την χώρα μας καθώς η πολύ μικρή αύξηση του δείκτη ΑΕΠ σε συνδυασμό με την αύξηση της ανεργίας και του αρνητικού κλίματος που επικρατεί στην αγορά δημιουργεί αρνητικές επιπτώσεις σε αυτή.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: Οικονομία

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Μεταναστευτικό Φαινόμενο, Ευρωπαϊκή Ένωση, Επιπτώσεις, Ελλάδα

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study the migration phenomenon and its impacts in the European Union and Greece. In order to do this, we first make a reference to the phenomenon of immigration, analyzing more the impact it has on our country. The research section includes statistics gathered from studies by other researchers and concerned the impact of this phenomenon on the labor market, unemployment and GDP of Greece. The results of the survey showed that the migratory phenomenon does not favor our country as the small increase in the GDP index coupled with the increase in unemployment and the negative climate prevailing in the market creates a negative impact on it.

SUBJECT AREA: Economy

KEY WORDS: Migration Phenomenon, European Union, Impact, Greece

Στην οικογένειά μου.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου Αθηνά Μαρκαντώνη για την ανάθεση της εργασίας, τις πολύτιμες συμβουλές της και την καθοδήγησή της για την ολοκλήρωση της εργασίας.

Επίσης ευχαριστώ την οικογένειά μου για την υπομονή που επέδειξε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	10
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	14
2.1 Ιστορική Αναδρομή	14
2.2 Ορισμός Μετανάστευσης.....	15
2.3 Είδη Μετανάστευσης.....	15
2.4 Αίτια Μετανάστευσης	17
2.5 Διαφορές Πρόσφυγα – Μετανάστη.....	19
3. ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ	20
3.1 Η Μετανάστευση στην Ευρώπη.....	20
3.2 Αντιμετώπιση του φαινομένου στην Ευρώπη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	21
3.3 Οικονομικές Επιπτώσεις του φαινομένου στην Ευρώπη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση	23
4. ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	25
4.1 Η Ελλάδα ως χώρα αποστολής μεταναστών	25
4.2 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών.....	26
4.3 Επιπτώσεις του φαινομένου της εξωτερικής μετανάστευσης στην Ελλάδα	28
4.3.1 Κοινωνικές επιπτώσεις.....	28
4.3.2 Οικονομικές επιπτώσεις.....	29
5. ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	31
5.1 Περιγραφικά στατιστικά δεδομένα του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα.....	31
5.2 Μεταναστευτικό και η σχέση του με την αγορά εργασίας και την ανεργία στην Ελλάδα	36

5.3	Συσχέτιση μετανάστευσης με την αύξηση του ΑΕΠ στην Ελλάδα.....	38
6.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	40
	ΑΝΑΦΟΡΕΣ	42

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1 : Στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τον αριθμό κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές	28
Πίνακας 2: Αιτήσεις Ασύλου – Αριθμός Αιτήσεων (έτη 2000-2007)	32
Πίνακας 3: Αιτήσεις Ασύλου – Χώρες Προέλευσης (2004-2007)	32
Πίνακας 4: Αιτήσεις Ασύλου – Γενική αποτύπωση	33
Πίνακας 5: Αιτήσεις Ασύλου - Φύλο	33
Πίνακας 6: Αιτήσεις Ασύλου – Τοποθεσία Καταγραφή	34
Πίνακας 7: Αιτήσεις Ασύλου – Χώρες Προέλευσης (2013-2017)	35

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία παρουσιάζει τις επιπτώσεις που έχει το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ευρωπαϊκή Ένωση δίνοντας έμφαση στον αντίκτυπο που έχει αυτό στη χώρα μας. Το φαινόμενο αυτό επηρεάζει τόσο τις χώρες που οι μετανάστες επιλέγουν να φύγουν (χώρες αποστολής) όσο και αυτές που δέχονται στους μετανάστες (χώρες υποδοχής). Ο κύριος όγκος των μεταναστών που δέχεται η χώρα μας τα τελευταία χρόνια προέρχεται είτε από χώρες στις οποίες επικρατούν πολιτικές αναταραχές είτε από χώρες που έχουν πληγεί από την οικονομική κρίση.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να μελετήσει τις κοινωνικές και τις οικονομικές επιπτώσεις που έχει το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα και συγκεκριμένα πως το φαινόμενο αυτό επηρεάζει την αγορά εργασίας, την ανεργία αλλά και το ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) της χώρας μας. Για την πραγματοποίησή της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας γίνεται πρώτα μια βιβλιογραφική αναφορά στην μετανάστευση (έννοια, είδη, αίτια) (κεφάλαιο 2) και στην συνέχεια γίνεται ανάλυση του φαινομένου αυτού στην Ευρώπη (κεφάλαιο 3). Ακολούθως, πραγματοποιείται μια εκτενής αναφορά του φαινομένου στην Ελλάδα (κεφάλαιο 4) και αναλύονται οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της εξωτερικής μετανάστευσης στην χώρα μας. Στο επόμενο κεφάλαιο (5^ο), αναλύονται έρευνες και στατιστικά στοιχεία του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα. Στην πρώτη ενότητα δίνονται κάποια περιγραφικά στατιστικά δεδομένα του μεταναστευτικού πληθυσμού, στην επομένη επισημαίνεται η σχέση του μεταναστευτικού φαινομένου με την αγορά εργασίας και την ανεργία στην χώρα μας και στην τρίτη το πώς συσχετίζεται με την αύξηση του ΑΕΠ στην Ελλάδα. Στο τελευταίο κεφάλαιο (6^ο) εξάγονται τα συμπεράσματα και παρουσιάζονται προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας συνοδεύεται από αλλαγές που συμβαίνουν στο διεθνές εμπόριο, τις ροές κεφαλαίων και την ανθρώπινη μετανάστευση. Σύμφωνα με το άρθρο του οικονομολόγου Πραχαλιά Χρυσοβαλάντη [1]:

- εκτιμάται ότι περίπου το 3% του παγκόσμιου πληθυσμού κατοικεί σε μια χώρα όπου δεν έχει γεννηθεί.
- η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) απορροφά κάθε χρόνο περίπου 2 εκατομμύρια μετανάστες και η αναλογία μεταναστών ανά κατοίκους είναι από τις υψηλότερες στον κόσμο.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε εδώ ότι, η ιστορία έχει αποδείξει πως η σύγχρονη νεωτερική μετανάστευση επιφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη προς τις ανεπτυγμένες χώρες [51]. Έτσι, τα τελευταία χρόνια έχει υπάρξει αυξημένο ενδιαφέρον από διάφορους ερευνητές για το μεταναστευτικό φαινόμενο και τις επιπτώσεις του στην Ευρώπη. Κάποιες μελέτες επικεντρώνονται στις επιπτώσεις στις αγορές εργασίας από την διεύρυνση της Ε.Ε. που έγινε το 2004 προς την Δυτική Ευρώπη. Άλλες εξετάζουν γενικά τις επιπτώσεις που έχει σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. προσπαθώντας να αναλύσουν τη μετανάστευση που δέχονται από τις τρίτες χώρες [1].

Η υπογεννητικότητα στις χώρες μέλη της Ε.Ε. αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αυτή έχει να αντιμετωπίσει διότι το εργατικό δυναμικό βαίνει συνεχώς μειούμενο. Έρευνες αναφέρουν ότι οι χώρες της Ε.Ε. θα πρέπει να δεχτούν μέχρι το 2025 πάνω από 100 εκατομμύρια μετανάστες ώστε να μπορέσουν να διατηρήσουν σταθερό το εργατικό δυναμικό τους. Επίσης, για να διατηρηθεί ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός των χωρών θα πρέπει να εισαχθούν στην Ε.Ε. περίπου 20 εκατομμύρια μετανάστες το χρονικό διάστημα 2010 έως 2030 σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο [52].

Η αρνητική πληθυσμιακή πρόοδος του γηγενούς πληθυσμού της Ε.Ε. που επηρεάζεται από την αυξημένη είσοδο των μεταναστών δημιουργεί ένα ανομοιογενές περιβάλλον [1]. Μελέτες αναφέρουν ότι η αυξημένη μετανάστευση μπορεί να αποτελέσει μέρος μιας στρατηγικής προκειμένου να παραμείνουν φερέγγυα τα Ευρωπαϊκά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης. Όμως υπάρχει και μια άλλη πλευρά, η όποια έχει διαπιστώσει ότι η αύξηση της μετανάστευσης έχει αυξήσει το αίσθημα της ξеноφοβίας, με το γηγενή πληθυσμό να θεωρεί ότι η μετανάστευση αποσπά θέσεις εργασίας από το ντόπιο εργατικό δυναμικό [1]. Γενικά, οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στις αγορές εργασίας της ΕΕ είναι δύσκολο να εκτιμηθούν.

Παρόλα αυτά, οι εισροές μεταναστών που έχουν χαμηλή ειδικευση αυξάνουν τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας και μειώνουν τις οικονομικές ευκαιρίες για τους λιγότερο ειδικευμένους εργάτες [1].

Πολύ συχνά όμως, λόγω αυτού του γεγονότος, οι χώρες υποδοχής φαίνονται να καταδικάζονται σε τεχνολογική στασιμότητα, καθώς η υπερπροσφορά άφθονου εργατικού δυναμικού, χωρίς κάποια κριτήρια επιλογής και όγκου, εξ ορισμού περιορίζει την πιθανότητα καταφυγής στον παράγοντα της τεχνολογικής αναβάθμισης για την διατήρηση της ανταγωνιστικότητας στο οικονομικό πεδίο. Αυτό ισχύει σχεδόν για όλους τους τομείς (αγροτικός, βιοτεχνικός, βιομηχανικός τομέας κτλ.). Πολλές χώρες υποδοχής των μεταναστευτικών ροών, επομένως, καταδικάζονται σε τεχνολογική και κατά συνέπεια επιστημονική στασιμότητα, ακριβώς λόγω της

άκριτης αποδοχής της αθρόας μετανάστευσης ανειδίκευτων και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου αλλοδαπών [54].

Ο εγχώριος πληθυσμός που έχει υψηλή ειδίκευση μπορεί να επικεντρωθεί στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που ταιριάζουν καλύτερα με τις δεξιότητές τους. Ακολουθώντας την ίδια λογική, η εισροή υψηλής εξειδίκευσης αλλοδαπών εργαζομένων θα μειώσει το μισθό των ανταγωνιστικών εργαζομένων (π.χ. εργατικό δυναμικό υψηλής ειδίκευσης). Την ίδια στιγμή, οι εργαζόμενοι χαμηλής ειδίκευσης θα επωφεληθούν από την αυξημένη ποσότητα εργαζομένων υψηλής ειδίκευσης και του αποτελέσματος της εργασίας αυτών, γεγονός που μπορεί να αυξήσει την παραγωγικότητα των εργαζομένων χαμηλής ειδίκευσης [1].

Η μετανάστευση έχει αρνητικές συνέπειες για τη χώρα υποδοχής, πιο αναλυτικά :

- Η μετανάστευση **μειώνει τους μισθούς** των ανταγωνιστικών εγχώριων εργαζομένων.
- Η παραγωγικότητα των μεταναστών είναι χαμηλότερη από την παραγωγικότητα των εγχώριων εργαζομένων. Αυτό οφείλεται κυρίως στο χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο.
- Ασκείται πίεση στους ανεπαρκείς πόρους - οι μετανάστες ερχόμενοι σε μια συγκεκριμένη περιοχή μπορεί να αυξήσουν τη ζήτηση ορισμένων ανεπαρκών πόρων (τυπικό παράδειγμα είναι η διαμονή), με αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους αυτών [1].

Σημαντικό επίσης είναι να τονίσουμε ότι η μετανάστευση συχνά συνδέεται με την παραοικονομία, η οποία προκαλεί διόγκωση των διαφυγόντων κερδών του κράτους [55]. Αυτό συμβαίνει διότι οι μετανάστες δεν εμπίπτουν στην λειτουργική ισχύ των συλλογικών συμβάσεων εργασίας και έτσι δεν καταβάλλονται οι ασφαλιστικές εισφορές εκ μέρους του εργοδότη προς το κράτος, επιβαρύνοντας σε σημαντικό βαθμό τον κρατικό προϋπολογισμό, αφού μειώνονται τα κρατικά έσοδα [55].

Εκτός από τον αντίκτυπο στους μισθούς και την απασχόληση, η μετανάστευση μπορεί να επηρεάσει τις αγορές εργασίας έμμεσα. Όπως αναφέρει ο Πραχαλιάς [1], μεταξύ των κυριότερων θετικών μακροοικονομικών επιδράσεων που μπορεί να επιφέρει η μετανάστευση είναι:

- Επέκταση της προσφοράς εργασίας.
- Μείωση του πληθωρισμού μισθών - μια αυξανόμενη ποσότητα προσφοράς εργασίας μειώνει την αύξηση των μισθών.
- Επιπτώσεις στη συνολική ζήτηση. Οι μετανάστες καταναλώνουν τμήμα των εσόδων τους στη χώρα υποδοχής.
- Επιχειρηματικότητα - ένας αριθμός μεταναστών είναι εν δυνάμει επιχειρηματίες
- Αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) - οι μετανάστες συνεισφέρουν στο ΑΕΠ της χώρας υποδοχής.
- Δημιουργία δικτύων που ενισχύουν το διεθνές εμπόριο και τις επενδύσεις μεταξύ των χωρών.

Η αγορά εργασίας της Ε.Ε είναι από τις πιο περίπλοκες παγκοσμίως. Είναι πολύ δύσκολο να συσχετιστούν οι αλλαγές στα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας (ζήτηση και προσφορά εργασίας, μισθοί, κινητικότητα εργατικού δυναμικού κ.α) και η μετανάστευση. Οι εθνικές αγορές εργασίας συνήθως αποτελούνται από μεγάλο αριθμό επιμέρους τομέων (επαγγέλματα, οικονομικοί τομείς, γεωγραφικές περιοχές, κ.λπ.) και κάθε τομέας έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες. Ορισμένοι τομείς, οι οποίοι

απαιτούν επαγγελματίες μειωμένης εκπαίδευσης είναι πιο ευέλικτοι από την άποψη της υποκατάστασης του εργατικού δυναμικού (είτε από άλλους εργαζόμενους ή ενδεχομένως, από το κεφάλαιο). Άλλοι τομείς, οι οποίοι απαιτούν επαγγελματίες υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης, είναι λιγότερο ευαίσθητοι στην υποκατάσταση και τον ανταγωνισμό [1].

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να εντοπιστούν όλες οι αλληλεπιδράσεις του μηχανισμού της αγοράς εργασίας και να εξαχθούν συμπεράσματα για την επίδραση της μετανάστευσης. Επιπλέον, η μετανάστευση δεν είναι ομοιογενής και οι μετανάστες αποτελούν μια πολυδιάστατη ομάδα εργατικού δυναμικού, πολύ συχνά διαθέτοντας υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης εργαζομένους από τις νέες χώρες μέλη της ΕΕ και αναλφάβητους μετανάστες από τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Σε αυτή την διπλωματική εργασία θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε κάποιες πλευρές του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην χώρα μας, την Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, θα αναφερθούμε κυρίως στις οικονομικές επιπτώσεις που το φαινόμενο αυτό έχει στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) και την ανεργία της Ελλάδας διαπιστώνοντας ότι τελικά επηρεάζει αρνητικά την χώρα μας. Η τεκμηρίωση αυτής της υπόθεσης θα γίνει μέσω της αναζήτησης πληροφοριών από έντυπη αλλά και ηλεκτρονική μορφή βιβλίων, επιστημονικών άρθρων, άρθρα εφημερίδων και ιστοσελίδες.

2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

2.1 Ιστορική Αναδρομή

Η μετανάστευση δεν αποτελεί ένα νέο φαινόμενο. Κατά τους ιστορικούς χρόνους, περίπου από το 3000 π.Χ., διάφορες ομάδες ανθρώπων μετακινήθηκαν από περιοχές σε περιοχές σε όλο τον πλανήτη. Οι επιστήμονες για να μπορέσουν να επιβεβαιώσουν το γεγονός στηρίχθηκαν στα ίχνη της γλώσσας της κάθε ομάδας, η οποία φαινόταν να μεταφέρεται σε μια νέα περιοχή [2]. Όμως, η διάδοση κάποιων πολιτιστικών στοιχείων όπως είναι η κεραμική ή οι θρησκευτικές τελετές δεν μπορούν να αποδείξουν τη μόνιμη μετανάστευση ομάδων πλυθησμού αλλά τη στενή σχέση που είχαν αναπτύξει οι ομάδες αυτές μεταξύ τους. Παρακάτω θα αναφερθούμε στις πιο σημαντικές μετακινήσεις πληθυσμού που έγιναν στην παγκόσμια ιστορία [2].

- ✓ Η πρώτη αναγνωρισμένη ομάδα φυλών που μετακινήθηκαν μόνιμα από μια περιοχή σε μια άλλη και συνδέεται με την γλώσσα ήταν οι σημιτικές φυλές. Πιθανώς η καταγωγή τους να ήταν από την νότια Αραβία, και από το 3000 π.Χ. εξαπλώθηκαν κατά μήκος των διαδρομών προς την έρημο, μέσα από το Σινά και την έρημο της Συρίας. Πεντακόσια χρόνια αργότερα, αποτέλεσαν αναπόσπαστο μέρος του πολιτισμού της Μεσοποταμίας.
- ✓ Η επόμενη μεγάλη αναγνωρίσιμη μετακίνηση ενός μεγάλου αριθμού φυλών, ήταν αυτή των Ινδοευρωπαίων (2000 π.Χ.). Οι φυλές αυτές ζούσαν ως νομάδες στις στέπες που εκτείνονταν από την Ουκρανία προς τα ανατολικά, τις βόρειες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας και της Κασπίας. Τους επόμενους αιώνες ορισμένες από αυτές τις φυλές θα κινηθούν πιο νότια και δυτικά σε πιο ελκυστικές περιοχές και με βία θα εγκατασταθούν εκεί.
- ✓ Στην Ασία (1800 π.Χ.) η πρώτη σημαντική κίνηση αυτού του είδους έγινε από τους Χετταίους, οι οποίοι εγκαθίστανται στην Ανατολία. Στη συνέχεια, οι Μήδοι και οι Πέρσες γίνονται οι κυρίαρχες φυλές στο ιρανικό οροπέδιο.
- ✓ Στην Ευρώπη, οι ελληνικές φυλές ήταν οι πρώτες Ινδοευρωπαϊκές φυλές που ξεκίνησαν από στις στέπες και άρχισαν να κινούνται προς την Νότια Ελλάδα και το Αιγαίο (18ο αιώνα π.Χ.). Σταδιακά και άλλες φυλές μιλώντας διαφορετικές ινδοευρωπαϊκές γλώσσες εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη (Γερμανοί σε Δανία και νότια Σουηδία) ενώ άλλο ένα κύμα Ινδοευρωπαϊκών λαών συνέχιζε να κινείται προς την Ασία (Σλάβοι προς Πολωνία και δυτική Ρωσία)
- ✓ Κατά τον 6^ο αιώνα π.Χ., στην Μέση Ανατολή ξεκινά μια ιστορική στιγμή μετακίνησης λαών. Μετά την καταστροφή της Ιερουσαλήμ από τον Ναβουχοδονόσορα, πολλοί Εβραίοι ζούσαν στην Αίγυπτο ή τη Βαβυλώνα. Όμως συνέχιζαν να έχουν τα δικά τους ήθη και έθιμα, την δική τους θρησκεία κρατώντας έτσι την πολιτιστική ταυτότητά τους. Όταν έφυγαν από εκεί εξαπλώθηκαν σε όλο τον κόσμο και τον 20ο αιώνα μ.Χ. προέβησαν στη δημιουργία του σύγχρονου κράτους του Ισραήλ.
- ✓ Μετά από αρκετούς αιώνες και αρκετές μετακινήσεις λαών σε όλο τον κόσμο, η μετακίνηση των Οθωμανών Τούρκων (13^ο – 14^ο αιώνα μ.Χ.) θεωρείται μια σημαντική ιστορική μετακίνηση πληθυσμού στην Ευρώπη, η οποία σιγμάτισε τον ελληνικό λαό. Μετά από μακροχρόνιους πολέμους με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία, οι Οθωμανοί Τούρκοι φτάνουν μέχρι την Κωνσταντινούπολη, την κατακτούν και την λεηλατούν, ανοίγοντάς τους έτσι έναν νέο δρόμο προς τα Βαλκάνια. Σειρά έχει η Σερβία, η Βουλγαρία και εδάφη γύρω από την θάλασσα. Ο Μωάμεθ Β' κατακτά την

Αθήνα και σχεδόν το σύνολο της ελληνικής χερσονήσου κατά το διάστημα 1458-1460.

- ✓ Ο Κολόμβος και οι αδερφοί Pinzon στις 12 Οκτωβρίου 1492 εντοπίζουν μια ξηρά σε ένα νησί στις Μπαχάμες. Το όνομα του νησιού αυτού, Σαν Σαλβαδόρ. Λίγες μέρες αργότερα οι εξερευνητές κατευθύνονται σε νέα νησιά, δίνοντας στο καθένα ένα νέο ισπανικό όνομα, μέχρι να φτάσουν τον Νοέμβριο στην Κούβα. Μετά από αρκετά ταξίδια φτάνουν και στην Λατινική Αμερική. Αυτό είναι το ξεκίνημα για την δημιουργία ισπανικών και πορτογαλικών αποικιών στην Λατινική Αμερική δίνοντας ώθηση και σε άλλους ευρωπαϊκούς λαούς να κατακτήσουν αμερικανικά εδάφη [2].

2.2 Ορισμός Μετανάστευσης

Όταν αναφερόμαστε στον όρο μετανάστευση, προσδιορίζουμε ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο είναι πολύπλοκο, με ανόμοιες διαδικασίες και καταστάσεις. Τα άτομα που εμπλέκονται αποκαλούνται με διάφορους χαρακτηρισμούς όπως είναι: αλλοδαποί, πρόσφυγες, (λαθρο)μετανάστες, ή παλιννοστούντες [3].

Σύμφωνα με τον Everett, η μετανάστευση ορίζεται ως μόνιμη ή ημιμόνιμη αλλαγή κατοικίας. Με βάση αυτόν τον ορισμό:

- ✓ Δεν υπάρχει κανένας περιορισμός στην απόσταση της μετακίνησης αυτής και μπορεί να είναι είτε εκούσια (εθελοντική) είτε ακούσια (να αναγκαστεί κάποιος να προβεί σε αυτή).
- ✓ Δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής μετανάστευσης [4].

Για να ορίσουμε απλά την έννοια της μετανάστευσης μπορούμε να πούμε ότι είναι η μετακίνηση ανθρώπων από ένα μέρος σε άλλο, η οποία μπορεί να γίνει είτε εντός της ίδιας χώρας είτε μεταξύ διάφορων χωρών [5]. Σε αυτό τον νέο τόπο που αποφασίζει το άτομο να μείνει, εγκαθίσταται για μεγάλο χρονικό διάστημα ή και μόνιμα, δημιουργώντας έτσι δεσμούς με τον τόπο αυτό. Επομένως, ο όρος «μετανάστευση» δεν πρέπει να συγχέεται με τον όρο «τουρισμός», αφού ο τελευταίος συνδέεται με προσωρινές επισκέψεις σε μια περιοχή [6].

Η προηγούμενη παράγραφος αυτής της ενότητας φαίνεται να δίνει έναν ξεκάθαρο και πλήρη ορισμό της μετανάστευσης. Έτσι, όταν αναφερόμαστε σε αυτόν τον όρο στην παρούσα εργασία θα ορίζουμε με αυτόν τον τρόπο την έννοια αυτή.

2.3 Είδη Μετανάστευσης

Η μετανάστευση μπορεί να διαχωριστεί σε διάφορες κατηγορίες με βάση κάποια κριτήρια: [7]

1) Με κριτήριο το κράτος:

- ✓ Εσωτερική μετανάστευση: περιορίζεται στα όρια μιας χώρας, από μια περιοχή σε μια άλλη.
- ✓ Εξωτερική μετανάστευση: γίνεται εκτός των ορίων μιας χώρας.

2) Με κριτήριο την πρόθεση μετανάστευσης:

- ✓ Εκούσια μετανάστευση: η μετακίνηση των ανθρώπινων ομάδων που γίνεται με την θέληση τους με σκοπό να αναβαθμίσουν το βιοτικό τους επίπεδο.

✓ Ακούσια ή Αναγκαστική μετανάστευση: η μετακίνηση των ανθρώπινων ομάδων που γίνεται επειδή αναγκάζονται να προβούν σε αυτή εξαιτίας πολιτικών, θρησκευτικών ή άλλων διώξεων. Έτσι πολλοί άνθρωποι στρέφονται στο να αλλάξουν τόπο κατοικίας αναζητώντας μια χώρα που δεν θα έχει την ίδια αστάθεια με αυτή που έμεναν.

3) Με κριτήριο τον τόπο μετανάστευσης:

✓ Πρωτογενής μετανάστευση: μετακινήσεις πληθυσμών που αποβλέπουν στην κατάληψη εδαφών, τα οποία δεν είναι κατοικημένα.

✓ Δευτερογενής μετανάστευση: μετακινήσεις πληθυσμών που αποβλέπουν στην εγκατάσταση τους σε ήδη κατοικημένες περιοχές ώστε να έρθουν σε επαφή με τον γηγενή πληθυσμό

✓ Ηπειρωτική ή Ενδοηπειρωτική μετανάστευση: η μετακίνηση ομάδων ανθρώπων σε χώρα της ίδιας ηπείρου

✓ Υπερπόντια ή Διεπηρεωτική μετανάστευση: η μετακίνηση ομάδων ανθρώπων σε χώρα που ανήκει σε άλλη ήπειρο.

4) Με κριτήριο την μόνιμη κατοικία:

✓ Πλήρης μετανάστευση: η οριστική μετακίνηση των πληθυσμών που δεν διατηρούν μόνιμη κατοικία στη χώρα καταγωγής

✓ Ατελής μετανάστευση: ταξίδια σε άλλες χώρες για συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα για καθαρά βιοποριστικούς λόγους ενώ διατηρείται η μόνιμη κατοικία στη χώρα καταγωγής. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν: εργαζόμενοι-τουρίστες, μικρο-έμποροι και οι πρόσφυγες.

5) Με κριτήριο την πρόθεση επιστροφή του μετανάστη στον τόπο καταγωγής του:

✓ Βραχυπρόθεσμη ή Προσωρινή μετανάστευση: η μετανάστευση που γίνεται για ορισμένο χρονικό διάστημα και υπάρχει πάντα η πρόθεση του μετανάστη να επιστρέψει στον τόπο καταγωγής τους.

✓ Μακροπρόθεσμη ή Μόνιμη μετανάστευση: η μετανάστευση που δεν είναι γνωστό εκ των προτέρων το χρονικό διάστημα που θα διαρκέσει και ούτε αν ο μετανάστης επιστρέψει πίσω στον τόπο καταγωγής του» [7].

6) Με κριτήριο τη μαζικότητα των ανθρώπων που μεταναστεύουν μπορεί να διακριθεί σε:

✓ Ατομική μετανάστευση: μεμονωμένα άτομα που εγκαταλείπουν τον τόπο διαμονής τους και εγκαθίστανται σε κάποιον άλλον.

✓ Ομαδική μετανάστευση: ομάδες ανθρώπων που εγκαταλείπουν τον τόπο διανομής τους και εγκαθίστανται σε κάποιον άλλον.

✓ Αλυσιδωτή μετανάστευση: συγγενείς, φίλοι και γνωστοί ατόμων που έχουν μεταναστεύσει αποφασίζουν να ακολουθήσουν τους μετανάστες-φίλους τους στην χώρα ή στις χώρες προορισμού τους.

2.4 Αίτια Μετανάστευσης

Κάθε χρόνο, εκατομμύρια άνθρωποι φεύγουν από τις πατρίδες τους, προκειμένου να μεταναστεύσουν σε έναν άλλο τόπο ή κράτος. Τα κίνητρα που τους οδηγούν σε αυτό είναι πολλά και διαφορετικά. Κάποιοι φεύγουν για να βρουν μια καλύτερη ζωή, κάποιοι για την περιπέτεια, ενώ άλλοι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την χώρα τους εξαιτίας των καταπιεστικών καθεστώτων που απειλούν τα δικαιώματά τους ή λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων. Έτσι, η ομάδα Voldemon διερευνώντας τα αίτια που οδήγησαν αυτούς τους ανθρώπους στο να μεταναστεύσουν μας δίνει άλλη μια χρήσιμη πληροφορία για να κατανοήσουμε τους μετανάστες και τους αγώνες τους [7]. Παρακάτω θα αναλύσουμε τα κυριότερα αίτια της εξωτερικής και της εσωτερικής μετανάστευσης.

Τα κυριότερα αίτια που οδηγούν σε εξωτερική μετανάστευση είναι τα εξής [8] [9] [10] [11] [12] [13]:

- i. Πολιτικά κίνητρα: Ακόμη και σήμερα αποτελεί έναν από τους βασικότερους λόγους που οι λαοί αναγκάζονται να μεταναστεύσουν σε άλλα κράτη. Ο τρόπος διοίκησης δεν είναι αποδεκτός απ' όλους, γι' αυτό και η φυγή αποτελεί τον μόνο τρόπο για να επιβιώσουν όσοι ανήκουν σε αυτή την κατηγορία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα:
 - Μετά το τέλος του Τρωικού πολέμου, οι Τρώες αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στην Ιταλία και έτσι ίδρυσαν τη Ρώμη.
 - Η φυγή των Εβραίων από την Αίγυπτο που αναφερθήκαμε και στην ενότητα 2.1
 - Το δουλεμπόριο των νέγρων της Αφρικής αποτέλεσε λόγο για τον διασκορπισμό των λαών της.
 - Λόγω του δικτατορικού καθεστώτος πολλοί Έλληνες μετανάστευσαν σε διάφορα μέρη της γης.
- ii. Οικονομικά αίτια: Αποτελεί έναν από τους βασικότερους λόγους που οι άνθρωποι επιλέγουν να μεταναστεύσουν αφού αναζητούν χώρες, οι οποίες θα έχουν πιο ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες. Πιο συγκεκριμένα, ικανοποιητικές αμοιβές, ασφαλιστική κάλυψη, οικογενειακά επιδόματα, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, στέγη, δημιουργούν στον μετανάστη ένα αίσθημα ασφάλειας που θα ήθελε όλα αυτά να του τα παρείχε και η χώρα καταγωγής του. Όμως επειδή δεν μπορεί να του τα καλύψει αναγκάζεται να αναζητήσει όλα τα παραπάνω σε μια άλλη χώρα.
- iii. Εργασιακά αίτια: Η έλλειψη εργασίας στον τόπο καταγωγής αναγκάζει πολλά άτομα να μεταναστεύσουν σε χώρες με καλύτερες συνθήκες εργασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η μετανάστευση πολλών νέων Ελλήνων που τα τελευταία χρόνια επιλέγουν χώρες που προσφέρουν περισσότερες εργασιακές ευκαιρίες.
- iv. Πόλεμοι: Οι μάχες μεταξύ των λαών οδήγησαν πολλές φορές τους ηττημένους να αλλάξουν τόπο διαμονής και να εγκατασταθούν σε κάποιον άλλον τόπο με λιγότερα προβλήματα.
- v. Κοινωνικοί λόγοι: Είναι συχνό το φαινόμενο οι γονείς να μεταναστεύουν σε περιοχές που είναι κοντά στα παιδιά τους ή το αντίθετο δηλαδή τα παιδιά να είναι δίπλα στους γονείς τους ώστε να είναι όλη η οικογένεια μαζί. Επίσης η δημιουργία οικογένειας αλλά και η εύρεση συντρόφου μπορεί να οδηγήσει κάποια άτομα στο να μεταναστεύσουν σε άλλα κράτη.

- vi. Περιβάλλον: πολλές φορές η συμβίωση των ανθρώπων σε μια γεωγραφική περιοχή δεν ήταν εύκολη εξαιτίας των διαφορετικών φυλών που υπήρχαν. Γι' αυτό αναγκάστηκαν να μετακινηθούν προς άλλες περιοχές όπως έχει αναφερθεί και στην ενότητα 2.1.
- vii. Πληθυσμιακές πιέσεις: Η περιορισμένη έκταση της γης αποτέλεσε παράγοντα μετακίνησης πληθυσμών καθώς δεν μπορούσε να τους θρέψει όλους. Πιο δύσκολες ήταν οι συνθήκες στα νησιά λόγω της περιορισμένης έκτασης της καλλιεργήσιμης γης, που είχε σαν αποτέλεσμα την έλλειψη κάποιων αγαθών.
- viii. Καιρικές συνθήκες: Οι πλημμύρες, η ξηρασία, ο παγετός κ.α. ήταν λόγοι που δεν επέτρεπαν την εύκολη καλλιέργεια της γης με αποτέλεσμα την αναγκαστική μετακίνηση των πληθυσμών προς άλλες περιοχές με καλύτερο κλίμα.
- ix. Διώξεις εξαιτίας θρησκευτικών πεποιθήσεων: Ομάδες ανθρώπων με διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις από την επικρατούσα θρησκεία σε μία χώρα, αναγκάστηκαν, πολλές φορές, να τραπούν σε φυγή προς άλλο προορισμό. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα εξής:
 - Η δίωξη των Χριστιανών από του Ρωμαίους.
 - Η δίωξη Συρίων από το Ισλαμικό Κράτος (ISIS).
- x. Εξερευνήσεις – Ανακαλύψεις: Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα ταξίδια του Κολόμβου όπου ανακάλυψε Νότια Αμερική.

Τα κυριότερα αίτια που οδηγούν στην εσωτερική μετανάστευση είναι τα εξής:

- I. Η βιομηχανική ανάπτυξη: Περιοχές στις οποίες δημιουργήθηκαν βιομηχανικές εγκαταστάσεις οδήγησαν ένα μεγάλο μέρος των εργατών να μεταναστεύσουν σε αυτές αφού υπήρξε ανάγκη για εργατικά χέρια.
- II. Η εμπορική ανάπτυξη: Σε μια πόλη όπου αναπτύσσονται εμπορικές σχέσεις, η ανάγκη για προσωπικό όλο και αυξάνεται διότι η διακίνηση των προϊόντων, οι διεθνείς σχέσεις και γενικά οι συναλλαγές που απορρέουν απ' αυτές κάνουν απαραίτητη την ύπαρξή του.
- III. Η εποχική απασχόληση: Οι αγροτικές περιοχές συχνά χρειάζονται εποχικούς εργάτες για την συγκομιδή των γεωργικών προϊόντων, ενώ σε περιοχές με αυξημένη τουριστική κίνηση, υπάρχει συχνά η ανάγκη για εργατικό δυναμικό κυρίως τους θερινούς μήνες.
- IV. Το βιοτικό και κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο: Ο άνθρωπος επιζητά πάντα ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο γι' αυτόν αλλά και για την οικογένειά του. Έτσι, για να το καταφέρει αυτό μπορεί να μετακινηθεί από μια περιοχή σε μια άλλη ακόμη και μέσα στην ίδια την χώρα.
- V. Η έλξη που ασκούν τα μεγάλα αστικά κέντρα: Η πόλη διαθέτει μια μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων και ειδών ψυχαγωγίας με αποτέλεσμα να προσελκύουν όλο και περισσότερο κόσμο ώστε να μείνει μόνιμα σε μια πόλη.
- VI. Οι πνευματικοί - μορφωτικοί λόγοι: Στα αστικά κέντρα υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για εκπαίδευση και μόρφωση (πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, μουσεία, πινακοθήκες κ.ά.) σε σχέση με κάποια επαρχιακή περιοχή [8] [9] [10] [11] [12] [13].

Όλοι αυτοί οι λόγοι ωθούν τους ανθρώπους στο να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή για αυτούς και για την οικογένειά τους σε μια άλλη περιοχή διαφορετική από τον τόπο καταγωγής τους.

Σε πολλές περιπτώσεις και ανάλογα με τις ισχύουσες συνθήκες στη χώρα υποδοχής, η μετανάστευση, ως γεγονός, μπορεί να αποτελέσει επιβαρυντικό παράγοντα για τη χώρα υποδοχής, αφού μέχρι να προσαρμοστούν οι μετανάστες στις νέες συνθήκες ζωής αλλά και να βρουν μια θέση εργασίας που θα τους καλύπτει τις βασικές τους ανάγκες, η χώρα-υποδοχής αναγκάζεται να τους παρέχει κάποιες υπηρεσίες και επιδόματα, τα όποια στερούνται οι πολίτες της χώρας-υποδοχής. Θα αναφερθούμε σε κάποιες από αυτές τις επιπτώσεις στις παρακάτω ενότητες και θα αναλύσουμε την περίπτωση της Ελλάδας, αλλά πριν θα αναπτύξουμε τις διαφορές μεταξύ των εννοιών πρόσφυγα και μετανάστη.

2.5 Διαφορές Πρόσφυγα – Μετανάστη

Αν και συχνά χρησιμοποιούνται αδιακρίτως από το ευρύ κοινό, υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές ανάμεσα στους όρους «πρόσφυγας» και «μετανάστης». Το 1951, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών σε διακήρυξή του, η οποία αναθεωρήθηκε από το Πρωτόκολλο της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. το 1967, μας δίνει τους πλήρεις ορισμούς αυτών των όρων. [14]

Ο όρος πρόσφυγας, σύμφωνα και με τον Μεταναστευτικό Κώδικα (Ν. 4251/2014) συμπεριλαμβάνει όλα τα πρόσωπα (πολίτες τρίτης χώρας ή άτομα που δεν έχουν ιθαγένεια), οι οποίοι λόγω κάποιων γεγονότων αλλά και του φόβου που νιώθουν ότι θα διωχθούν, βρίσκονται σε χώρες διαφορετικές από αυτές που έχουν υπηκοότητα. Ο φόβος δίωξης μπορεί να αφορά στη φυλή, στη θρησκεία, στην εθνικότητα, στις πολιτικές πεποιθήσεις κ.λ.π. Όταν εισέρχονται τα άτομα αυτά σε μια χώρα (παράνομα συνήθως) υποβάλλουν αίτημα για χορήγηση ασύλου. Αν το αίτημά τους γίνει δεκτό, τότε μπορούν να παραμείνουν στην χώρα αυτή τρία χρόνια έχοντας πρόσβαση στην υγεία, την παιδεία και την κοινωνική ασφάλιση. Επιπλέον τους χορηγείται ένα ειδικό διαβατήριο, με το οποίο μπορούν να ταξιδέψουν σε οποιαδήποτε από τις 116 χώρες που υπέγραψαν τη Διακήρυξη του 1951. Το χρονικό διάστημα που το αίτημά τους εκκρεμεί, τα άτομα αυτά δεν μπορούν να φύγουν από τη χώρα γιατί είναι πιθανό να χρήζουν διεθνούς προστασίας. [14]

Ο όρος μετανάστης, πολιτικός ή οικονομικός, αφορά στα άτομα που εγκαταλείπουν εκούσια (οικειοθελώς) τη χώρα τους με σκοπό να εγκατασταθούν αλλού, ενώ έχουν τη δυνατότητα να επιστρέψουν σε αυτή όποτε θελήσουν αφού δεν κινδυνεύει η ζωή τους. Αντίθετα, οι πρόσφυγες, δεν μπορούν να γυρίσουν στην πατρίδα τους αν δεν αλλάξει η επικρατούσα σε αυτή κατάσταση, ώστε να είναι ασφαλείς. [14]

Ο πρόσφυγας πρέπει να διαχωρίζεται από τον αλλοδαπό, παρόλο που είναι τέτοιος. Ο αλλοδαπός λαμβάνει την διπλωματική προστασία και τα ευεργετήματα που θα απολάμβανε στη χώρα καταγωγής του. Αντίθετα, ο πρόσφυγας στερείται των προνομίων που θα απολάμβανε στη χώρα του διότι:

- i. Δεν έχει ιθαγένεια
- ii. Δεν επιθυμεί να έχει την ιθαγένεια αυτής της χώρας
- iii. Ζήτησε άσυλο σε άλλη χώρα

Επίσης, στερείται και των ευεργετημάτων της χώρας υποδοχής (δικαίωμα εργασίας και υλική βοήθεια) μέχρι να του αναγνωριστεί η προσφυγική ιδιότητα [15].

3. ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

3.1 Η Μετανάστευση στην Ευρώπη

Για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, η μαζική μετανάστευση πληθυσμών αποτελεί σύγχρονο φαινόμενο σε σχέση με άλλες χώρες, όπως είναι η Αυστραλία, οι ΗΠΑ ή ο Καναδάς. Για παράδειγμα, σήμερα, ενώ η Γερμανία και η Ισπανία έχουν το ίδιο ποσοστό ξένου πληθυσμού με αυτό των ΗΠΑ (14,5% και 13% του συνολικού πληθυσμού αντίστοιχα), παλιότερα και συγκεκριμένα, η Δυτική Γερμανία πριν από το 1960 και η Ισπανία πριν το 1990, είχαν ποσοστό κάτω του 1% [16].

Η μετανάστευση στην Ευρώπη είναι επίσης πολύ ετερογενής. Πιο συγκεκριμένα, οι διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες έχουν διαφορετικούς πληθυσμούς μεταναστών, οι οποίοι έχουν διαφορετική εθνικότητα, διαφορετική χώρα προέλευσης και διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο. Για παράδειγμα, ενώ πάνω από το 70% του πληθυσμού της Ιρλανδίας προέρχεται από μετανάστες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην γειτονική Βρετανία μόνο το 21% του πληθυσμού προέρχεται από άλλα κράτη, με το 1/3 αυτού του ποσοστού να είναι άτομα που προέρχονται από την Νότια Ασία. Αυτό συμβαίνει διότι, όπως θα δούμε και παρακάτω, ορισμένες χώρες δέχτηκαν μεγάλο αριθμό μεταναστών λόγω των αποικιών που είχαν, ενώ άλλες αποτέλεσαν χώρες αποστολής μεταναστών [16].

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο παρατηρήθηκαν μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών εντός και εκτός της Ευρώπης. Η αρχή του ψυχρού πολέμου δημιούργησε μια διχασμένη Ευρώπη (πολιτικά και οικονομικά) που εξαιτίας των νέων συνόρων (η Δυτική Ευρώπη χωρίζεται από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη), διευκολύνεται η δημιουργία διαφορετικών πολιτικών δομών και οικονομικών συστημάτων [16].

Η ισχυρή οικονομική ανάπτυξη που είχαν ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες κατά τη δεκαετία '50 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '70, οδήγησε στη δημιουργία μεγάλων μεταναστευτικών κινήσεων προς το κέντρο της Ευρώπης, όπου υπήρχαν ήδη δεσμοί μέσω παλαιότερων αποικισμών. Επιπλέον, η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας το 1957 και η επακόλουθη επέκτασή της, δημιούργησε κοινή αγορά με ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων, αγαθών και κεφαλαίων, η οποία επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις μεταναστευτικές κινήσεις. Επιπλέον, η κατάρρευση της σοβιετικής αυτοκρατορίας οδήγησε σε συγκρούσεις και σε μετακινήσεις προσφύγων προς το Κέντρο της Ευρώπης [16].

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξαν μεγάλες ενδοευρωπαϊκές μετακινήσεις. Η χώρα που επηρεάστηκε κυρίως από τη μετανάστευση κατά την περίοδο μετά το 1945 ήταν η Γερμανία. Σύμφωνα με τους Salt και Clout [17], μέχρι το 1950, 7,8 εκατομμύρια πρόσφυγες είχαν εγκατασταθεί στη Δυτική Γερμανία και 3,5 εκατομμύρια στην Ανατολική Γερμανία. Οι πρόσφυγες ήταν σε μεγάλο βαθμό γερμανικοί πληθυσμοί που είχαν εκτοπιστεί, συνήθως για πολιτικούς λόγους:

- από τρίτες χώρες,
- από ανατολικές χώρες όπως είναι η Πολωνία, η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία και η Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, οι ευρωπαϊκές χώρες γνώρισαν ένα δεύτερο μεγάλο κύμα μετανάστευσης, πολύ διαφορετικό από το πρώτο κύμα. Αυτή τη φορά το κίνημα ήταν από την Νότια Ευρώπη, καθώς και από μη ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου που ήταν πρώην αποικίες και κατευθύνθηκε προς τη Δυτική και τη Βόρεια Ευρώπη. Οι λόγοι

για αυτές τις μετακινήσεις ήταν η τεράστια οικονομική ανάπτυξη, λόγω της ανασυγκρότησης των οικονομιών των χωρών της Βόρειας Ευρώπης, σε συνδυασμό με την έλλειψη εργατικού δυναμικού, καθώς και την μετακίνηση πληθυσμών από πρώην αποικιακές δυνάμεις. Το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό αυτών των μεταναστεύσεων ήταν το γεγονός ότι επρόκειτο για πληθυσμούς που είχαν διαφορετικές εθνικότητες, δημιουργώντας ένα μη ομοιογενές μείγμα πληθυσμού [16].

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, πολλές ευρωπαϊκές χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, οι Κάτω Χώρες, το Βέλγιο και η Πορτογαλία έχασαν τις αποικίες που είχαν και σε άλλα κράτη. Τα πιο σημαντικά γεγονότα ήταν:

- η ανεξαρτησία της Ινδίας και του Πακιστάν 1947
- η ανεξαρτησία της Γκάνα από τη Μεγάλη Βρετανία το 1957
- η ανεξαρτησία του Κονγκό από το Βέλγιο το 1960
- η ανεξαρτησία της Αλγερίας από τη Γαλλία το 1962.

Εξαιτίας των αποικιών, την δεκαετία του '50:

- ♦ οι Κάτω Χώρες έλαβαν πολλούς μετανάστες από την Ινδονησία και από το Σουρινάμ
- ♦ το Ηνωμένο Βασίλειο από την Καραϊβική, την Ασία και την Ανατολική Αφρική που χρησιμοποιήθηκαν κυρίως ως εργατικό δυναμικό στην ραγδαία ανάπτυξη της βιομηχανίας των χωρών αυτών [16].

Μετά το 1960, τα κράτη υποδοχής υπογράφουν συμφωνίες με τα κράτη αποστολής των μεταναστών που καθορίζουν τη διάρκεια της παραμονής τους εκεί. Το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών ήταν αγρότες που οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες τους αναγκάσαν να μεταναστεύσουν. Πολίτες από διάφορες χώρες όπως είναι η Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία, Πρώην Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα και Τουρκία αναζήτησαν θέσεις εργασίας στην Γερμανία, Γαλλία, Ελβετία, Βέλγιο, Ολλανδία και Σουηδία.

Την περίοδο της πετρελαϊκής κρίσης (1974-1988), παρατηρείται κάμψη των μεταναστευτικών ροών, εξαιτίας των αρνητικών αποτελεσμάτων στην οικονομία των χωρών υποδοχής. Έτσι, μειώθηκε η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση όμως υπήρξε τόνωση της μετανάστευσης από χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Μ. Ανατολής.

Από το 1988 και μετά, το μεταναστευτικό φαινόμενο αρχίζει πάλι να είναι πιο έντονο λόγω διαφόρων πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων (πτώση των σοβιετικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, κατάρρευση του τοίχους του Βερολίνου) όπου όλο και περισσότεροι μετανάστες ή εισέρχονται παράνομα στις χώρες ή ζητούν άσυλο για να μείνουν εκεί [18]. Σημαντική αύξηση εμφανίζει η παράνομη μετανάστευση, που ενισχύεται από μια νέα μορφή μετακίνησης, αυτή της σταδιακής μετεγκατάστασης προσώπων, οι οποίοι μεταβαίνουν σε μια χώρα υποδοχής ως προσωρινοί μετανάστες, για διάφορους λόγους (εκπαιδευτικούς ή άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας) και στη συνέχεια επιδιώκουν την μόνιμη εγκατάστασή τους σε αυτή την χώρα. Κύριος αποδέκτης της όλης αυτής συγκυρίας εμφανίζεται η οικονομικά ακμάζουσα Δυτική Ευρώπη καθώς ενισχύεται το αίσθημα ασφάλειας λόγω της μακρόχρονη ειρήνευσης στην περιοχή μετά και την δημιουργία της Ε.Ε [18].

3.2 Αντιμετώπιση του φαινομένου στην Ευρώπη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Από το 2015, η προσφυγική κρίση και οι αυξανόμενες μεταναστευτικές ροές αποτελούν μείζον πρόβλημα για την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση που μέχρι και σήμερα προσπαθούν να αντιμετωπίσουν την έλευση τόσων εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων

στα εδάφη της επηρεάζοντας σημαντικούς τομείς, όπως είναι η δημόσια διοίκηση, η οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα που έχει βρεθεί στον δρόμο των προσφύγων, οι οποίοι θέλουν να ξεφύγουν από την φρίκη του πολέμου και να βρουν ένα ασφαλές καταφύγιο στην Ευρώπη. Επιπλέον, ανάμεσα σε αυτούς υπάρχουν και πολλοί οικονομικοί μετανάστες δυσκολεύοντας ακόμη περισσότερο την κατάσταση.

Για την αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού, σύμφωνα με το Ινστιτούτο Στατιστικής Τεκμηρίωσης Ανάλυσης και Έρευνας, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει μια σειρά στρατηγικών και μέτρων:

- αυξημένοι συνοριακοί έλεγχοι για τη βραχυπρόθεσμη αντιμετώπιση του προβλήματος
- ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών για τη διαχείριση της μετανάστευσης
- ενθάρρυνση ανάπτυξης στις χώρες αποστολής, για να βοηθηθούν μακροπρόθεσμα να μειώσουν την συρροή μεταναστών
- στοχευμένη χρηματοδότηση στις χώρες αποστολής
- τοπικές συμφωνίες συνεργασίας με ομάδες χωρών για τη διευθέτηση του ζητήματος
- ευρωπαϊκή χρηματοδότηση ώστε να βοηθήσουν τις χώρες διέλευσης να βελτιώσουν τον έλεγχο των συνόρων τους και τα συστήματα παροχής ασύλου [19].

Η ευρωπαϊκή έκδοση του Politico ρώτησε την γνώμη 10 (δέκα) κορυφαίων ειδικών, πολιτικών και τεχνοκρατών, για το ποιοι είναι οι πιο κατάλληλοι τρόποι για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο αυτό στην Ευρώπη. Η iefimerida.gr [20] αναδημοσιεύει τις απόψεις τους, οι οποίες χωρίζονται σε 3 κατηγορίες, ήτοι:

Η μια κατηγορία περιλαμβάνει αυτούς που υποστηρίζουν ότι πρέπει να υπάρξει άμεση διασφάλιση των συνόρων, η οποία μπορεί να επιτευχθεί είτε με την δημιουργία μιας ευρωπαϊκής μεθοριακής ακτοφυλακής είτε μέσω της αστυνόμευσης (Jens Spahn, Guy Verhofstadt, Syed Kamall, Josef Janning, Jeroen Lenaer).

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους υποστηρικτές που επιμένουν πως οι μετανάστες πρέπει να επιστρέψουν στις χώρες καταγωγής τους (György Schöpflin, Ivan Krastev, Jeroen Lenaers).

Η τρίτη στο ότι πρέπει να εφαρμοστεί ένα σχέδιο εκτακτής ανάγκης για την αντιμετώπιση των μεταναστών (Demetrios G. Papadimitriou, Jimmie Åkesson).

Επίσης, τονίζεται ότι η επίλυση της προσφυγικής κρίσης απαιτεί πέντε αλληλοσυμπληρούμενες ενέργειες.

1) Η Ευρώπη χρειάζεται εσωτερική αλληλεγγύη γι' αυτό τα κράτη - μέλη πρέπει να βοηθήσουν τις χώρες που επωμίζονται το βάρος των προσφύγων.

2) Η ζώνη του Σένγκεν θα πρέπει να προστατεύσει την ασφάλεια των εξωτερικών συνόρων της (δημιουργία κέντρων υποδοχής προσφύγων, μέριμνα για επαναπατρισμό όσων οι αιτήσεις τους για άσυλο απορριφθούν).

3) Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να βοηθήσουν τους πρόσφυγες, από την στιγμή που εγκαταλείπουν τις πατρίδες τους, και όχι μόνο μετά την άφιξή τους στην Ευρώπη.

- 4) Οι Ευρωπαίοι χρειάζονται κοινή οικονομική, διπλωματική και στρατιωτική στόχευση και τη θέληση να επιλυθούν οι συγκρούσεις στις γειτονικές τους περιοχές με πολιτικά μέσα.
- 5) Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται μια κοινή πολιτική ασύλου και μια συνολική μεταναστευτική πολιτική που θα της επιτρέψει να μοιράσει δίκαια τα βάρη μεταξύ των κρατών-μελών της [20].

Όλες όμως οι παραπάνω απόψεις έχουν ως κεντρικό επιχείρημα ότι η αντιμετώπιση του φαινομένου θα επιτευχθεί όταν όλα τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ενωμένα. Άλλωστε κύριος στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς με ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, χωρίς να υπάρχουν εσωτερικά σύνορα με κοινές πολιτικές στους ελέγχους των εξωτερικών συνόρων, το άσυλο, τη μετανάστευση, την ανεργία και γενικά οικονομικούς δείκτες που επηρεάζουν τα κράτη-μέλη. Χωρίς την σωστή επικοινωνία μεταξύ τους, το φαινόμενο θα συνεχίζει να επηρεάζει αρνητικά όλα τα κράτη-μέλη σιγά σιγά σε διάφορους τομείς με πιο σημαντικό τον οικονομικό τομέα. Γι' αυτό, η αντιμετώπισή του κρίνεται άμεση και αναγκαία ώστε η αγορά εργασίας, το ΑΕΠ αλλά και άλλοι οικονομικοί δείκτες να βγουν αλώβητοι από τις επιπτώσεις του φαινομένου.

3.3 Οικονομικές Επιπτώσεις του φαινομένου στην Ευρώπη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σε οικονομικό επίπεδο, η μετανάστευση ανθρώπων που ανήκουν κυρίως στην κατηγορία του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού, εκτός από θετικές συνέπειες που μπορεί να έχει βραχυχρόνια στις χώρες υποδοχής, φαίνεται να έχει αρνητικές συνέπειες μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Στην Ευρώπη, η μαζική μετανάστευση (ένα φαινόμενο που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια) μακροπρόθεσμα φαίνεται να καταδικάζει τις χώρες υποδοχής:

- i. σε τεχνολογική στασιμότητα
- ii. σε επιστημονική στασιμότητα, διότι ο μεγάλος αριθμός του εργατικού δυναμικού με χαμηλή μόρφωση επηρεάζει αρνητικά τις επιχειρήσεις στο να στραφούν στην τεχνολογική αναβάθμιση και στην αναζήτηση προσωπικού με καλύτερο μορφωτικό επίπεδο. Αυτό ισχύει τόσο για τον αγροτικό όσο και για τον βιοτεχνικό και τον βιομηχανικό τομέα [21].

Επιπλέον, οι μετανάστες πολλές φορές λειτουργούν ως υποκατάστατο των γηγενών εργαζομένων αφήνοντας εκτός της αγοράς εργασίας πολίτες της χώρας υποδοχής. Ωστόσο, σε περιόδους οικονομικής κρίσης που οι ευκαιρίες απασχόλησης παραμένουν ίδιες ή μειώνονται, παρατηρείται αύξηση των γηγενών εργαζομένων σε σχέση με τους μετανάστες-εργαζομένους [22]. Η παρουσία όμως, των μεταναστών-εργαζομένων επηρεάζει αρνητικά τους μισθούς και τα ημερομίσθια του κάθε κράτους, καθώς μια από αυτές τις αλλαγές που παρατηρείται είναι η σημαντική αύξηση του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού.

Επίσης, η μετανάστευση βοηθάει στην αύξηση της παραοικονομίας, η οποία προκαλεί διόγκωση των διαφυγόντων κερδών του κράτους. Πολλοί μετανάστες επιλέγουν να εργαστούν χωρίς κάποια ασφάλεια για να μπορέσουν να συγκεντρώσουν περισσότερα χρήματα σε μικρότερο χρονικό διάστημα. Έτσι, η μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών εκ μέρους του εργοδότη προς το κράτος, επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό, μειώνοντας έτσι τα κρατικά έσοδα [23].

Ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων που λαμβάνουν οι μετανάστες-εργαζόμενοι δεν παραμένει στην χώρα υποδοχής αλλά αποστέλλεται στις χώρες καταγωγή τους. Έτσι, παρατηρείται σταθερά υψηλή εκροή χρηματικών ποσών εκ μέρους των μεταναστών προς τις κοινωνίες των χωρών προέλευσης και μικρή αναδιανομή του πλούτου στο εσωτερικό της χώρας υποδοχής [21].

Οι μετανάστες και οι οικογένειες τους χρησιμοποιούν τις παροχές του συστήματος πρόνοιας της χώρας υποδοχής, επιβαρύνοντας σε σημαντικό βαθμό τον γηγενή φορολογούμενο πληθυσμό. Περαιτέρω, η μετανάστευση προκαλεί ένα επιπλέον κόστος στους αυτόχθονες κατοίκους, καθώς μέσω της φορολογίας επιβαρύνονται με ένα σύνολο δαπανών. Συγκεκριμένα, στο οικονομικό κόστος της μετανάστευσης θα πρέπει να υπολογιστούν οι παρακάτω επιμέρους παράγοντες:

- i. το συνολικό κόστος της διαδικασίας ενσωμάτωσης
- ii. το κόστος της διατήρησης των εθνοτικών ισορροπιών
- iii. το κόστος για την στέγαση των μεταναστών
- iv. το κόστος για την περίθαλψη και την υγεία των μεταναστών
- v. το κόστος για την εκπαίδευση των μεταναστών
- vi. το κόστος για τη συμμετοχή σε δημόσια αγαθά, όπως η ύδρευση, η ηλεκτρική ενέργεια και οι βασικές υποδομές
- vii. το κόστος για την ανάπτυξη οικιστικών περιοχών, οι οποίες υποβαθμίζονται από την αύξηση της εθνοτικής διαφοροποίησης
- viii. το κόστος για την καταπολέμηση της αυξημένης, λόγω της μετανάστευσης, εγκληματικότητας
- ix. το κόστος για την τήρηση της δημόσιας τάξης [24] [25].

Σύμφωνα με τα παραπάνω οι αρνητικές επιπτώσεις που προκαλεί το μεταναστευτικό φαινόμενο είναι εμφανείς στις χώρες υποδοχής και φαίνεται να υπερσκελίζουν τις θετικές, και γι' αυτό, ως επί το πλείστον, η βιβλιογραφία αναφέρεται στις αρνητικές συνέπειες που έχει το μεταναστευτικό φαινόμενο στην οικονομία [21] [22] [23] [24] [25].

4. ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Η Ελλάδα ως χώρα αποστολής μεταναστών

Όπως αναφέρει ο Αθανασιάδης [26] σε άρθρο του με τίτλο «Η ελληνική μετανάστευση και οι επιπτώσεις στους μετανάστες και στην Ελλάδα», οι Έλληνες από χιλιάδες χρόνια είναι στους «δρόμους». Χαρακτηριστικά παραδείγματα της ελληνικής ιστορίας είναι: ο Οδυσσέας που περιπλανιόταν για χρόνια στην θάλασσα, ο Ίκαρος στον αέρα, ο Μέγας Αλέξανδρος, ο Ηρόδοτος.

Το πιο έντονο μεταναστευτικό κίνημα στην σύγχρονη ιστορία ξεκίνησε από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα καθώς και όλο σχεδόν τον 20^ο αιώνα όπου η Ελλάδα υπήρξε, για άλλη μια φορά, μια χώρα αποστολής μεταναστών. Μετά το 1893, οι Έλληνες άρχισαν να αναζητούν εργασία σε άλλες χώρες που με ανεπτυγμένο τον τομέα της βιομηχανίας. Αργότερα, μετά την Κατοχή και τον Εμφύλιο πόλεμο, το φαινόμενο αυτό ήταν όλο και πιο έντονο, αφού στην Ελλάδα οι αγροτικές περιοχές αντιμετώπιζαν μεγάλα προβλήματα με αποτέλεσμα οι Έλληνες μαζί με τα παιδιά τους να εγκαταλείπουν την χώρα τους αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής [27].

Οι ΗΠΑ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα αποτέλεσαν έναν από τους κύριους προορισμούς των Ελλήνων μεταναστών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο τίτλος μιας αμερικανικής εφημερίδας εκείνης της εποχής που αναφέρει «Λευκή γυναίκα εθεάθη με Έλληνα!» [28]. Όπως αναφέρει η Παπάζογλου στο άρθρο της με τίτλο «Όταν οι Έλληνες ήταν μετανάστες» οι Έλληνες κατευθύνονταν προς την Αμερική κατά χιλιάδες για να κυνηγήσουν το «αμερικάνικο όνειρο» [28]. Το 1890 άρχισαν σιγά σιγά να καταφτάνουν στην Αμερική, ώσπου μέχρι το 1920 ο αριθμός τους αγγίζει τις 400.000. Βέβαια στην αμερικανική απογραφή που έγινε δέκα χρόνια πριν, δηλαδή το 1910 μόνο 5.000 από αυτούς είχαν αποκτήσει την αμερικανική υπηκοότητα, ενώ το 1920 μόνο περίπου 30.000. Οι περιοχές που συγκέντρωσαν τη μάζα των Ελλήνων μεταναστών, που ήταν κυρίως άντρες, ήταν αυτές τις Νέας Υόρκης, του Μισισίπι, του Σικάγο, του Σαν Φρανσίσκο και της Οκλαχόμας [28].

Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, εξαιτίας της ανεργίας και της κοινωνικής ανασφάλειας, ένα μεγάλο μέρος των ανθρώπων που ανήκαν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα του πληθυσμού της Ελλάδας αποφάσισε να φύγει από την χώρα αναζητώντας μια καλύτερη ζωή γι' αυτούς και τα παιδιά τους. Η Γερμανία ήταν μια από τις πρώτες χώρες των προτιμήσεων τους και ιδιαίτερα μετά το 1960, όπου υπογράφεται η ελληνογερμανική συμφωνία που αφορούσε στην απασχόληση των Ελλήνων εργατών σε αυτήν. Ο αριθμός των Ελλήνων μεταναστών εκεί, έφτασε περίπου το 1.000.000. Όμως οι συνθήκες ζωής ήταν δύσκολες. Έμεναν σε ομαδικά δωμάτια και δούλευαν πολλές ώρες, κάτω από σκληρές συνθήκες για να μπορέσουν να μαζέψουν χρήματα για να συντηρήσουν τις οικογένειές τους. Παρά την συμφωνία που είχε υπογραφεί, οι Έλληνες μετανάστες δεν είχαν κανένα πολιτικό ή κοινωνικό δικαίωμα, αφού η παραμονή τους στην χώρα ήταν προσωρινή όπως αναφερόταν [28].

Σύμφωνα με την αρθρογράφο Βεντούρα [29], ο αριθμός των μεταναστών από το 1946 ως το 1977 ήταν περίπου 1.000.000 δηλαδή όπως επισημαίνει ένα στα οκτώ άτομα αναγκαζόταν να μεταναστεύσει. Κάποια άλλα στατιστικά στοιχεία που αναφέρει στο άρθρο της με τίτλο «Οι δρόμοι της μεγάλης φυγής των Ελλήνων» στην εφημερίδα το Βήμα είναι:

- ✓ Το 61% μεταναστών μετά τους πολέμους κατευθύνθηκε προς τις χώρες της Βορειοδυτικής Ευρώπης και κυρίως προς τη Δυτική Γερμανία
- ✓ 160.000 περίπου εγκαταστάθηκαν στην Αυστραλία

- ✓ 135.000 στις ΗΠΑ
- ✓ 100.000 στον Καναδά

Εκτιμάται ότι περίπου 1,2 εκατομμύρια άνθρωποι εγκατέλειψαν την Ελλάδα [29]. Πολλοί από αυτούς (40%) επέστρεψαν στην χώρα μας στον προηγούμενο αιώνα (20^ο). Χαρακτηριστικό παράδειγμα, μεταξύ 1968 και 1974, 392.000 άτομα εγκατέλειψαν την Ελλάδα, ενώ 159.000 επέστρεψαν σε αυτή [31].

Οι πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1980 προκάλεσαν οικονομική αστάθεια στις χώρες υποδοχής που οδήγησε στη μείωση της ζήτησης για ξένη εργασία. Ως αποτέλεσμα, οι βιομηχανικές χώρες της Βόρειας Ευρώπης εισήγαγαν πιο περιοριστικές πολιτικές μετανάστευσης και έτσι πολλοί μετανάστες, αναμεσά τους και Έλληνες, ενθαρρύνθηκαν να επιστρέψουν στο σπίτι τους [30].

Ειδικά, μετά το 1974, όταν αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στην Ελλάδα, άρχισε ο επαναπατριsmός των Ελλήνων μεταναστών [30]. Εκτιμάται ότι μεταξύ του 1975 και του 1977, 82.000 άνθρωποι μετανάστευσαν, σε αντίθεση με 103.000 ανθρώπους, οι οποίοι επέστρεψαν στην Ελλάδα [31].

Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνουν ότι το φαινόμενο αυτό έχει αρνητικό αντίκτυπο στις χώρες, επηρεάζοντας την οικονομία τους αλλά και κάποιους δείκτες όπως για παράδειγμα αυτό της ανεργίας, εξ' αιτίας της μετακίνησης του πληθυσμού.

4.2 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών

Η Ελλάδα εκτός από χώρα αποστολής, είναι παράλληλα χώρα υποδοχής μεταναστών. Στην Ελλάδα, η συνεχόμενη εισροή μεταναστών έχει αλλοιώσει την πληθυσμιακή ομοιογένεια που πριν από μερικά χρόνια αυτή είχε. Εκτός από την Ελλάδα, από τα τέλη της δεκαετίας του 80 και άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως είναι η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία και γενικά οι «πλούσιες» χώρες της Ευρώπης μετατράπηκαν από χώρες αποστολής μεταναστών, σε χώρες υποδοχής [32] [33]. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και συγκεκριμένα τις δεκαετίες του '60 και του '70, το ποσοστό των μεταναστών άγγιζε το 10% του εθνικού πληθυσμού των παραπάνω χωρών [33]. Η άφιξη αυτού του τεράστιου αριθμού οικονομικών και πολιτικών μεταναστών-προσφύγων και στην χώρα μας, οι οποίοι ήρθαν είτε από τρίτες χώρες είτε από Βαλκανικές χώρες, με αρχικό σκοπό να κινηθούν προς την υπόλοιπη Ευρώπη, επηρέασε σημαντικά και την Ελλάδα. Βασική αιτία της μετακίνησής τους προς την Ελλάδα ήταν η αναζήτηση εργασίας και μιας καλύτερης ζωής από αυτή που η ίδια τους η πατρίδα μπορούσε να τους προσφέρει [33]. Έτσι, ένα μέρος αυτών εγκαταστάθηκε μόνιμα στην χώρα μας αλλάζοντας τις εσωτερικές ισορροπίες αλλά και το κοινωνικό ισοζύγιο της χώρας όπως αναφέρει και ο Κούρτοβικ [34]. Γι' αυτό, παρατηρείται μια μετατροπή του πολιτισμικού χάρτη της Ελλάδας και από «μονοπολιτισμικός» που ήταν για αρκετά χρόνια αλλάζει και γίνεται «πολυπολιτισμικός» [35]. Το φαινόμενο αυτό ήταν κάτι πρωτόγνωρο για την Ελλάδα καθώς όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αποτέλεσε μια χώρα αποστολής μεταναστών για πολλά χρόνια [36].

Ένα στοιχείο, το οποίο χαρακτηρίζει τη μετανάστευση της τελευταίας δεκαετίας είναι το γεγονός ότι το φαινόμενο αυτό δεν έχει οργανωμένο χαρακτήρα όπως είχε σε παλαιότερες εποχές. Έτσι, παρατηρείται μια «ακανόνιστη» αύξηση στην άφιξη των μεταναστών, των χωρών αποστολής αλλά και των προσφύγων που ζητούν πολιτικό άσυλο.

Κάποιες από τις αιτίες που οι μετανάστες επιλέγουν την Ελλάδα ως χώρα υποδοχής είναι:

- ✚ Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, η οποία είναι τέτοια ώστε να προσελκύει μετανάστες:
 1. από διαφορές χώρες της Κεντρικής Ευρώπης
 2. από Μεσογειακές χώρες
 3. από χώρες της Ασίας
 4. από χώρες της Αφρικής

διότι

- i. είτε είναι χώρα προορισμού για αυτούς
 - ii. είτε ένας ενδιάμεσος σταθμός για την εισχώρησή τους στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση [33].
- ✚ Επιπλέον, η μορφολογία των ελληνικών συνόρων αλλά και η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες στρατιώτες για την φύλαξή τους προσελκύει περισσότερους παρανόμους μετανάστες να εισέλθουν στην χώρα μας [33].
 - ✚ Η Ελλάδα αποτελεί μια τουριστική χώρα. Το γεγονός αυτό ευνοεί την λαθροδιακίνηση αφού πολλοί βρίσκουν ευκαιρίες απασχόλησης την θερινή περίοδο και έτσι μένουν στην χώρα μας. Υπάρχει και το ενδεχόμενο αυτά τα άτομα να έχουν εισέλθει νόμιμα απλά κατά την διάρκεια διαμονής τους να έληξε η τουριστική τους βίζα και έτσι να θεωρούνται παράνομοι [37].
 - ✚ Ένας άλλος λόγος είναι η ύπαρξη ομοεθνών μεταναστών στην χώρα μας, η οποία κάνει ακόμη πιο εύκολη την απόφασή τους να έρθουν εδώ καθώς θα υπάρχει κάποιος γνωστός συγγενής ή και φίλος που θα μπορεί να τους βοηθήσει το πρώτο χρονικό διάστημα της διαμονής τους. Η εξασφάλιση στέγης, τροφής, ασφάλειας και γενικά όλες των απαραίτητων πληροφοριών για την χώρα διαμονής τους, που τους παρέχουν οι οικείοι των μεταναστών, αποτελεί μια ακόμη αιτία για να επιλέξουν την Ελλάδα.
 - ✚ Η παραοικονομία στην Ελλάδα ακμάζει. Έτσι, θέσεις εργασίας για παράνομους και μη μετανάστες υπάρχουν αφού λόγω της οικονομικής κρίσης πολλοί εργοδότες επιλέγουν να μη ασφαλίσουν τους εργαζομένους τους. Σύμφωνα με τον Παπαντωνίου [37] η παραοικονομία στην χώρα μας αγγίζει το 30% με 40%. Κλάδοι όπως η γεωργία, οι υπηρεσίες φροντίδας ηλικιωμένων, οι οικοδομές, ο τουριστικός τομέας, η διασκέδαση και η ψυχαγωγία είναι αυτοί που συχνά επιλέγουν μετανάστες για την κάλυψη των θέσεων εργασίας τους μιας και αποτελούν φτηνά εργατικά χέρια.
 - ✚ Βέβαια συχνό είναι το φαινόμενο πολλοί μετανάστες να επιλέγουν την χώρα μας ως μια ενδιάμεση στάση για τον προορισμό τους. Όμως οι αυστηροί έλεγχοι που πραγματοποιούνται, πολλές φορές δεν τους επιτρέπουν να κατευθυνθούν προς την χώρα επιλογής τους, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται, από προσωρινά, να μένουν μόνιμα στην Ελλάδα [37].
 - ✚ Ένα φαινόμενο επίσης που έχει να αντιμετωπίσει η Ελλάδα είναι ο επαναπατρισμός κάποιων ομογενών Ελλήνων που ζούσαν σε περιοχές με έντονο το ελληνικό στοιχείο, όπως για παράδειγμα είναι οι χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Έτσι, πολλοί Έλληνες του Πόντου θέλησαν να επιστρέψουν στην πατρίδα, μιας και οι συνθήκες διαβίωσης σε αυτές τις χώρες δεν ήταν και οι καλύτερες [33].

Αρχικά, η χώρα μας, δέχτηκε ένα πλήθος από "φιλοξενούμενους εργάτες", οι οποίοι συνέβαλαν στην οικονομική ανάκαμψη της χώρας, γεγονός αποδεκτό από τον γηγενή

πληθυσμό [33]. Σήμερα, στην Ελλάδα συναντάμε ένα πλήθος μεταναστών που προέρχονται από χώρες με διαφορετικό πολιτισμό, διαφορετική ιστορία και διαφορετικό κοινωνικό επίπεδο [36]. Αυτή όλη η διαφορετικότητα οδηγεί στην δημιουργία πολλών προβλημάτων και φαινομένων, όπως ο ρατσισμός, η ξενοφοβία και ο κοινωνικός αποκλεισμός [33], επηρεάζοντας πολλούς τομείς όπως είναι η αγορά εργασίας, η οικονομία της περιοχής αλλά και η κοινωνία γενικότερα [36].

4.3 Επιπτώσεις του φαινομένου της εξωτερικής μετανάστευσης στην Ελλάδα

4.3.1 Κοινωνικές επιπτώσεις

Οι μετανάστες θεωρούνται από πολλούς Έλληνες μια σοβαρή απειλή διότι:

1. αλλοιώνουν την πολιτισμική και την εθνική ομοιογένεια που έχει η χώρα
2. συνδέονται με την αύξηση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα.

Κατά καιρούς έχουν υπάρξει έρευνες που υποστηρίζουν ότι οι μετανάστες διαπράττουν περισσότερα αδικήματα εγκληματικότητας δρόμου από ότι οι Έλληνες πολίτες παρόλο που με την τεχνική έννοια του 'νομικού εγκλήματος' οι Έλληνες πολίτες εγκληματούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους αλλοδαπούς και τους λαθρομετανάστες. Σε άρθρο στην ιστοσελίδα της Πανελλήνια Ένωση Αξιωματικών Λιμενικού Σώματος (ΠΕΑΛΣ) [38], ο εγκληματολόγος Βασίλης Καρύδης σχολίαζε ότι:

- στην εγκληματικότητα του δρόμου η εικόνα περιπλέκεται. Για παράδειγμα στην ανθρωποκτονία με πρόθεση, στις ληστείες και στους βιασμούς, το ποσοστό των αλλοδαπών είναι πολύ μεγαλύτερο από τον αριθμό που αντιπροσωπεύουν στο γενικό πληθυσμό, περίπου στο 30%-35%.

Στο ίδιο άρθρο, η Μπίτσικα [38] παραθέτει στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης (Πίνακας 1) όπου φαίνεται ότι ο αριθμός των αλλοδαπών κρατουμένων είναι σχεδόν ίδιος με τον αριθμό κρατουμένων των Ελλήνων (αν και στις περισσότερες περιπτώσεις οι Έλληνες είναι κατά τι πιο πολλοί) κατά τα έτη 2003-2010.

Πίνακας 1 : Στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τον αριθμό κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Αριθμός των κρατουμένων	8418	8726	8722	9964	10370	11645	11736	11364
Αριθμός των αλλοδαπών κρατουμένων	3858	3708	3704	4281	4695	5622	6078	6307

Παρόλα αυτά, όπως επισημαίνουν και οι Λιανός, Μπένος [39]:

- ✚ ο συντριπτικός αριθμός των εγκλημάτων συνεχίζεται να διαπράττεται από Έλληνες πολίτες όποτε οι μετανάστες δεν πρέπει να στιγματίζονται γι' αυτό.
- ✚ τα εγκλήματα των μεταναστών δεν έχουν υποχρεωτικά ως θύματα Έλληνες πολίτες.

Μπορεί μερικοί να υποστηρίζουν ότι η αύξηση των μεταναστών αλλάζει την ομοιογένεια που έχει η χώρα μας, αλλά τότε η Ελλάδα υπήρξε μια ομοιογενής χώρα; Πάντα μέσα σε αυτή υπήρχαν και άτομα που μπορεί να είχαν διπλή ή και διαφορετική υπηκοότητα και βρέθηκαν στην χώρα μας για διάφορους λόγους αλλά και άλλη θρησκεία από αυτή που το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού έχει. Επιπλέον, δεν θεωρώ ότι η εγκληματικότητα αυξάνεται επειδή αυξάνεται ο αριθμός των μεταναστών. Ίσως να αυξάνεται λόγω της αύξησης του πληθυσμού στην χώρα αλλά δεν θεωρείται λογικό το γεγονός ότι όλοι όσοι επιλέγουν να μεταναστεύσουν είναι πιο επιρρεπείς στο να διαπράξουν ένα αδίκημα.

4.3.2 Οικονομικές επιπτώσεις

Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα σύμφωνα με τη Ρεϊζογλου [40] παρατηρούνται:

A) Στην αγορά εργασίας

- ❖ με την είσοδο των μεταναστών στην Ελλάδα, το εργατικό δυναμικό αυξάνεται άρα και η συνολική προσφορά των προϊόντων.
- ❖ οι μετανάστες μετακινούνται πιο εύκολα από μια περιοχή σε μια άλλη ευνοώντας έτσι τα εποχικά επαγγέλματα.
- ❖ έχει διαπιστωθεί πως ανά περιοχές, όσο υψηλότερη είναι η συγκέντρωση των μεταναστών τόσο χαμηλότερα είναι τα ποσοστά ανεργίας.
- ❖ αύξηση της γυναικείας απασχόλησης (φροντίδας ηλικιωμένων, παιδιών)

B) Στην οικονομία

- ◆ οι μετανάστες συμβάλλουν θετικά στο ΑΕΠ.
- ◆ η εισροή μεταναστών βοηθάει στο να μειωθεί η ανταγωνιστικότητα.

Γ) Στα δημόσια οικονομικά

- * οι μετανάστες συμβάλλουν στο ασφαλιστικό σύστημα πληρώνοντας τα αντίστοιχα ποσοστά όπως και οι Έλληνες πολίτες.
- * οι μετανάστες επειδή ως επί το πλείστον είναι νέοι δεν επιβαρύνουν ιδιαίτερα την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Η Ρεϊζογλου [40] παραθέτει τις θετικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η μετανάστευση στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά υπάρχει ένα ποσοστό ανθρώπων που υποστηρίζει ότι η μετανάστευση έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία της χώρας μας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αυξημένη είσοδος μεταναστών στην χώρα μας τα τελευταία χρόνια

και το πλήγμα που δέχτηκε ο ελληνικός τουρισμός από αυτό. Πιο συγκεκριμένα, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Αιγαίου, σε 4 (τέσσερα) νησιά του Αιγαίου (Λέσβος, Χίος, Σάμος και Κως) που επλήγησαν περισσότερο από το μεταναστευτικό κίνημα διαπιστώθηκαν ότι:

- οι μαζικές ροές προσφύγων – μεταναστών που ξεπέρασαν τις 759.000 το 2015 και τις 156.000 το 2016. Αυτές οι ροές, αυξήθηκαν δραματικά στη διάρκεια της τουριστικής σεζόν του 2015, παράλληλα με τη συνεχιζόμενη οικονομική κρίση.
- κατά μέσο όρο το 2015 σε σύγκριση με το 2014:
 - i. οι διανυκτερεύσεις μειώθηκαν κατά 18,75%,
 - ii. ο αριθμός των επισκεπτών μειώθηκε κατά 22,79%,
 - iii. οι τιμές παρουσίασαν πτώση σε ποσοστό 12,45%,
 - iv. η μέση διάρκεια παραμονής μειώθηκε σχεδόν κατά μια ημέρα,
 - v. η απασχόληση στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις μειώθηκε 5,26%,
 - vi. το κόστος λειτουργίας αυξήθηκε κατά 5,66%.

Αντίστοιχα, ιδιαίτερα αρνητικές και ανησυχητικές καταγράφηκαν οι εκτιμήσεις τους για τη διετία 2016 – 2017, όπου όπως δήλωσαν, αναμένουν:

- πτώση 40,63% στις διανυκτερεύσεις,
- μείωση 42,58% στον αριθμό των επισκεπτών
- απώλειες 35,16% στα έσοδα.

Ιδιαίτερα αρνητική ήταν η επίπτωση του προσφυγικού – μεταναστευτικού ζητήματος στην εικόνα τόσο των νησιών όσο - σε μικρότερο βαθμό - και των ίδιων των επιχειρήσεων. Τα νησιά έχουν παραμείνει στο επίκεντρο της διεθνούς δημοσιότητας για πολλούς μήνες και έχουν μετατραπεί στα μάτια των τουριστών από παράδεισους αναψυχής, χαλάρωσης και ηρεμίας σε σύγχρονα κολαστήρια.

Έτσι, παρουσιάζονται σημαντικές μειώσεις των αφίξεων και φυσικά βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες ακυρώσεις. Η μεγαλύτερη αρνητική αντίδραση καταγράφεται στη Γερμανική αγορά ενώ αρνητική αλλά ηπιότερη είναι η αντίδραση της Ελληνικής αγοράς [41].

Αυτό όμως το γεγονός μπορεί εύκολα να αντικρουστεί καθώς αφορά μόνο τα τουριστικά καταλύματα και για συγκεκριμένη χρονική διάρκεια. Επίσης σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι η έλευση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στα συγκεκριμένα νησιά, ακόμη και προσφύγων (κάποιοι είχαν κάποια χρήματα για να μείνουν σε ξενοδοχεία, να σιτιστούν κ.τλ.), οδήγησε σε εισροή χρημάτων στις συγκεκριμένες οικονομικές δραστηριότητες των νησιών και μάλιστα κατά τη διάρκεια όλου του έτους. Αυτό το γεγονός αναφέρεται στην συγκεκριμένη έρευνα, το οποίο δεν το προσμετρά αλλά και δεν επισημαίνεται σε άλλες, καθώς μετά από έρευνα δεν βρέθηκαν άλλες πηγές που να το επιβεβαιώνουν.

Επιπλέον, η συγκεκριμένη κατάσταση, στην Τουρκία (δέχτηκε και αυτή ένα μεγάλο μέρος μεταναστών) ευνοεί την αύξηση του τουρισμού στην Ελλάδα στα υπόλοιπα νησιά, στα οποία οι πρόσφυγες ίσως είναι οικονομικά ενεργοί και διευκολύνουν την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Έτσι παρατηρείται τελικά ότι το φαινόμενο της εξωτερικής μετανάστευσης ίσως και να έχει θετικό αντίκτυπο στην ελληνική οικονομία. Βέβαια να τονίσουμε ότι μόνο η συγκεκριμένη έρευνα αναφέρεται σε αυτό το γεγονός, χωρίς να έχει βρεθεί άλλη έρευνα που να το αναφέρει.

5. ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

5.1 Περιγραφικά στατιστικά δεδομένα του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα

Σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας Το Βήμα, το 2016 ο αριθμός των μεταναστών που ζουν μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα ανέρχεται στους 557.476, από τους οποίους οι 290.044 είναι άνδρες και οι 267.432 είναι γυναίκες. Ζουν εδώ διότι:

1. ή εργάζονται
2. ή τους έχει δοθεί άδεια παραμονής για διάφορους λόγους
3. ή σπουδάζουν στην Ελλάδα.

Τα τελευταία χρόνια και κυρίως μετά την οικονομική κρίση, έχει παρατηρηθεί ότι ένα τμήμα των μεταναστών έφυγε από την Ελλάδα. Αιτία αποτελούν οι δυσχερείς συνθήκες ζωής και η λιτότητα που έπληξε πολύ νωρίς τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, τους αλλοδαπούς και τους Έλληνες. Αυτή η μείωση παρατηρείται μετά το 2011, όμως από το 2014 και μετά αρχίζει σταδιακά να αυξάνεται ο αριθμός των μεταναστών που κάθε χρόνο έρχονται στην χώρα μας.

Πιο συγκεκριμένα, σε μελέτη του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών που έχει χρησιμοποιήσει στοιχεία από το Υπουργείο Εσωτερικών αναφέρεται ότι:

- 621.178 μετανάστες βρίσκονταν στην Ελλάδα τον Σεπτέμβριο του 2011
- το 2013 οι νόμιμοι μετανάστες ήταν με περίπου 405.306.
- το 2014 αγγίζουν τους 461.438
- μέχρι 31/05/2015 καταγράφηκαν 527.264 μετανάστες
- ενώ τον Απρίλιο του 2016 υπήρχαν εγγεγραμμένοι 557.476 νόμιμοι μετανάστες.

Όπως αναφέρει και το άρθρο με βάση τα στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών μέχρι τον Απρίλιο του 2016 οι νόμιμοι μετανάστες που μένουν στην Ελλάδα προέρχονται από διάφορες χώρες. Οι πρώτες 12 είναι οι παρακάτω:

- i. Αλβανία (387.023 άτομα)
- ii. Ουκρανία (19.595)
- iii. Γεωργία (18.334)
- iv. Πακιστάν (16.578)
- v. Ινδία (14.357)
- vi. Αίγυπτο (12.084)
- vii. Φιλιππίνες (10.468)
- viii. Μολδαβία (9.092)
- ix. Μπαγκλαντές (6.301)
- x. Συρία (5.799)
- xi. Κίνα (4.840)
- xii. Σερβία (2.968)[42]

Ενδιαφέρον έχει να δούμε πόσοι μετανάστες είχαν ζητήσει άσυλο και ποια ήταν η χώρα προέλευσής τους τα έτη 2000-2007 (πριν την ελληνική κρίση) και πόσοι το 2013 έως και τον πρώτο μήνα του 2017 (μερικά χρόνια μετά την κρίση), αφού τα νούμερα είναι πραγματικά εντυπωσιακά για τα ελληνικά δεδομένα.

Πίνακας 2: Αιτήσεις Ασύλου – Αριθμός Αιτήσεων (έτη 2000-2007)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Αριθμός αιτήσεων για άσυλο	3085	5500	5665	8180	4470	9050	12265	25115
		2001 - 2000	2002 - 2001	2003 - 2002	2004 - 2003	2005 - 2004	2006 - 2005	2007 - 2006
% Μεταβολή		78.3	3.0	44.4	-45.4	102.5	35.5	104.8

(πηγή: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου) [43]

Παρατηρώντας τα στατιστικά στοιχεία 17 χρόνια πριν, δηλαδή από το 2000 και μετά, διαπιστώνουμε ότι ο αριθμός των αιτήσεων των μεταναστών ήταν και τότε μεγάλος. Από το 2000 έως το 2007, υπήρχε αύξηση των αιτήσεων, κάθε χρόνο (εκτός του 2004 όπου υπήρξε μείωση σε σχέση με το 2003 κατά 45,4%), όπου σε κάποιες περιπτώσεις το ποσοστό ήταν πάνω από το 100 τοις εκατό (2005: 102,5%, 2007: 104,8%). Το 2004 παρατηρείται μια μεγάλη πτώση στις αιτήσεις ασύλου διότι αυτή την χρονιά, δημιουργήθηκε η FRONTEX, η Ευρωπαϊκή δύναμη φύλαξης των συνόρων που σαν κύριο σκοπό έχει τον περιορισμό της μετανάστευσης [53]. Επιπλέον, το 2004, οι Ολυμπιακοί Αγώνες επέστρεψαν στην χώρα που ξεκίνησαν, την Ελλάδα και έτσι τα μέτρα ασφαλείας που πάρθηκαν για την διεξαγωγή τους ήταν δρακόντεια και οι έλεγχοι εξονυχιστικοί, εμποδίζοντας έτσι την είσοδο παράνομων και μη, μεταναστών στην χώρα μας.

Πίνακας 3: Αιτήσεις Ασύλου – Χώρες Προέλευσης (2004-2007)

	2004	2005	2006	2007
Γεωργία	323	1897	428	1559
Πακιστάν	174	1154	2378	9144
Ιράκ	667	971	1415	5474
Μπαγκλαντές	208	550	3750	2965
Αφγανιστάν	382	458	1087	1556
Νιγηρία	325	406	391	390

(πηγή: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου) [43]

Οι περισσότεροι μετανάστες που δήλωσαν άσυλο πριν έρθει η κρίση στην Ελλάδα, τα έτη 2004-2007, ήταν από το Πακιστάν (12.850 μετανάστες), το Ιράκ (8.527 μετανάστες) και το Μπαγκλαντές (7.473 μετανάστες) όπως φαίνεται και στον παραπάνω πίνακα. Όμως, ας δούμε κάποια πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία που αφορούν την τελευταία τετραετία:

Πίνακας 4: Αιτήσεις Ασύλου – Γενική αποτύπωση

	2013	Μεταβολή % (2013-2014)	2014	Μεταβολή % (2014-2015)	2015	Μεταβολή % (2015-2016)	2016	Μεταβολή % (2016-2017)	2017
Σύνολο	4.814		9.432		13.195		51.091		84.878
Μηνιαίος Μέσος Όρος	688	+14,3%	786	+39,9%	1.100	+287,2%	4.258	+49,1%	2.021

(πηγή: Στατιστικά Στοιχεία Υπηρεσίας Ασύλου (από 7.6.2013 έως 31.1.2017) - Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής) [44]

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρείται η συνεχόμενη αύξηση των μεταναστών στην Ελλάδα από το 2013 έως και το 2017 (τα έτη 2013 και 2017 δεν περιλαμβάνουν όλους μήνες του έτους). Παρόλο που η Ελλάδα δεν έχει ανακάμψει ακόμη από την οικονομική κρίση, ο πόλεμος στην Συρία αποτέλεσε τον κύριο λόγο για την αύξηση των μεταναστών στην χώρα μας, αφού αυτή αποτελεί εύκολο τρόπο για να εισέλθουν στην Ευρώπη. Έτσι λοιπόν, στην Ελλάδα μέχρι και τις 31/01/2017 ζήτησαν άσυλο 84.878 καταγεγραμμένοι μετανάστες, ένας τεράστιος αριθμός για τα δεδομένα της Ελλάδας. Επιπλέον, δεν μπορεί να μείνει ασχολίαστη η μεταβολή των ετών 2015 – 2016, όπου τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι η αύξηση αυτή άγγιξε το 287,2%. Ήταν η χρόνια, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, όπου χιλιάδες μετανάστες κυρίως από την Συρία κατέφθαναν καθημερινά στα ελληνικά νησιά.

Πίνακας 5: Αιτήσεις Ασύλου - Φύλο

	Άρρεν	Θήλυ	
	57.239	27.639	
Σύνολο			84.878

(πηγή: Στατιστικά Στοιχεία Υπηρεσίας Ασύλου (από 7.6.2013 έως 31.1.2017) - Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής) [44]

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών που κατέφτασαν στην χώρα μας είναι άντρες, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Υπηρεσίας Ασύλου που παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα. Αυτό το φαινόμενο είναι αναμενόμενο μιας και ένα μεγάλο μέρος των γυναικών, ιδιαίτερα στις μουσουλμανικές χώρες δεν εργάζεται όποτε οι άντρες είναι αυτοί που εγκαταλείπουν πρώτοι την χώρα τους για να μπορέσουν να βρουν δουλειά και να συντηρήσουν τις οικογένειές τους.

Πίνακας 6: Αιτήσεις Ασύλου – Τοποθεσία Καταγραφή

Αιτήσεις Ασύλου - Τοποθεσία Καταγραφής							
	2013	2014	2015	2016	Ιανουάριος 2017	2017	Σύνολο
ΑΤΤΙΚΗ	4398	6357	7833	14146	628	628	33362
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ		412	1192	11418	1098	1098	14120
ΛΕΣΒΟΣ	30	209	692	5095	1053	1053	7079
ΘΡΑΚΗ	166	901	829	4468	582	582	6946
ΑΛΙΜΟΣ				3141	965	965	4106
ΧΙΟΣ				3398	388	388	3786
ΠΕΙΡΑΙΑΣ				2475	791	791	3266
ΣΑΜΟΣ				2432	232	232	2664
ΡΟΔΟΣ		454	803	932	75	75	2264
ΑΜΥΓΔΑΛΕΖΑ	98	606	589	452	87	87	1832
ΦΥΛΑΚΙΟ	122	399	412	448	50	50	1431
ΞΑΝΘΗ		40	580	386	40	40	1046
ΛΕΡΟΣ				871	64	64	935
ΠΑΤΡΑ		54	265	415	95	95	829
ΚΩΣ				686	113	113	799
ΚΟΡΙΝΘΟΣ				324	66	66	390
ΗΡΑΚΛΕΙΟ				4	19	19	23
Σύνολο	4814	9432	13195	51091	6346	6346	84878

(πηγή: Στατιστικά Στοιχεία Υπηρεσίας Ασύλου (από 7.6.2013 έως 31.1.2017) - Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής) [44]

Με βάση τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι ο μεγαλύτερος όγκος των μεταναστών που ζήτησαν άσυλο στην χώρα μας βρίσκεται στις δυο μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας, την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. Βέβαια παρατηρείται κι ένας πολύ μεγάλος αριθμός μεταναστών αιτούντων ασύλου στα ελληνικά νησιά. Συγκεκριμένα 7.079 μετανάστες βρίσκονται στην Λέσβο, 3.786 στην Χίο και 2.664 στην Σάμο. Μεγάλος είναι επίσης, και ο αριθμός των μεταναστών που βρίσκεται στην Θράκη (6.946 μετανάστες), αφού τα σύνορα με την Τουρκία αποτέλεσαν μια εύκολη χερσαία είσοδο γι' αυτούς.

Στους πίνακες 6 και 7 η στήλη Ιανουάριος 2017 και 2017 είναι ίδια καθώς έχουμε στοιχεία για το 2017 τον πρώτο μήνα μόνο και γι' αυτόν τον λόγο υπάρχει η ύπαρξη και τον δυο.

Πίνακας 7: Αιτήσεις Ασύλου – Χώρες Προέλευσης (2013-2017)

Αιτήσεις Ασύλου - Χώρες προέλευσης							
	2013	2014	2015	2016	Ιανουάριος 2017	2017	Σύνολο
ΣΥΡΙΑ	252	773	3492	26692	2288	2288	33497
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	803	1709	1720	4371	1198	1198	9801
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	610	1618	1823	4695	638	638	9384
ΙΡΑΚ	107	174	661	4812	724	724	6478
ΑΛΒΑΝΙΑ	419	569	1003	1420	106	106	3517
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	230	634	739	1215	106	106	2924
ΙΡΑΝ	131	361	242	1096	128	128	1958
ΓΕΩΡΓΙΑ	342	350	386	688	69	69	1835
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΗ ΑΡΧΗ	17	74	60	852	413	413	1416
ΑΛΓΕΡΙΑ	76	187	131	889	84	84	1367
ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	1827	2983	2938	4361	592	592	12701
Σύνολο	4814	9432	13195	51091	6346	6346	84878

(πηγή: Στατιστικά Στοιχεία Υπηρεσίας Ασύλου (από 7.6.2013 έως 31.1.2017) - Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής) [44]

Ο μεγαλύτερος αριθμός μεταναστών που βρίσκονται στην Ελλάδα και ζήτησαν άσυλο τα τελευταία χρόνια προέρχονται από την Συρία (33.497 μετανάστες), το Αφγανιστάν (9.801 μετανάστες) και από το Πακιστάν (9.384 μετανάστες). Εντυπωσιακός είναι ο αριθμός άφιξης των Σύριων πολιτών το 2016, όπου άγγιξε το 26.692, αύξηση δηλαδή πάνω από το 750% σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά (2015). Μεγάλος είναι επιπλέον ο αριθμός των μεταναστών που δεν ανήκουν στις αναφερόμενες χώρες του παραπάνω πίνακα, ο οποίος φτάνει τους 12.701 μετανάστες. Επιπλέον, σε σύγκριση με τα έτη 2004-2007, ο αριθμός των Πακιστανών και των Ιρακινών που ζητάν άσυλο στην Ελλάδα συνεχίζει να είναι μεγάλος (αν και ο αριθμός τους ήταν μεγαλύτερος τα έτη 2004-2007).

Η παραπάνω αναφορά των στατιστικών στοιχείων γίνεται για να εξαχθεί ασφαλές συμπέρασμα για το ποια είναι η κατάσταση της Ελλάδας σήμερα όσο αφορά το μεταναστευτικό φαινόμενο, δηλαδή αν έχουμε μετανάστες ή όχι και αν είναι νόμιμοι ή μη. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε από πού προέρχονται (χώρα καταγωγής), το φύλο και που καταγράφηκαν στην χώρα μας για να μπορέσουμε να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα γι' αυτούς. Με βάση την χώρα καταγωγής μπορούμε να δούμε αν έχουμε κοινά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα η θρησκεία. Γνωρίζοντας το φύλο, βλέπουμε αν ήρθαν με τις οικογένειες τους ή ήρθαν μόνο άντρες ως εργατικό δυναμικό. Επιπλέον, είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουμε που βρίσκονται οι μετανάστες μέσα στον ελλαδικό χώρο, αν είναι δηλαδή κοντά σε αγροτικές περιοχές, αν είναι σε πόλεις κ.τ.λ. ώστε να δούμε αν πρόκειται για ανειδίκευτο ή για ειδικευμένο προσωπικό. Το πώς επηρεάζει την χώρα μας, είτε θετικά είτε αρνητικά, θα αναφερθεί παρακάτω που θα αναλυθούν και άλλα στατιστικά στοιχεία.

5.2 Μεταναστευτικό και η σχέση του με την αγορά εργασίας και την ανεργία στην Ελλάδα

Στην συνέχεια θα αναλύσουμε πως το μεταναστευτικό φαινόμενο επηρέασε την ελληνική αγορά εργασίας, πριν αλλά και μετά την οικονομική κρίση που υπέστη η Ελλάδα. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής [44], το πρώτο τρίμηνο του 2008 το ποσοστό ανεργίας των μεταναστών ήταν κατά μια ποσοστιαία μονάδα μικρότερο σε σχέση με αυτή των Ελλήνων (7,3% και 8,3% αντίστοιχα). Συγκεκριμένα, ο αριθμός των ανέργων άγγιζε τον αριθμό των 406.500, από τους οποίους οι 25.800 ήταν άνεργοι μετανάστες.

Την περίοδο πριν την κρίση, παρόλο που το ποσοστό ανεργίας ήταν σχετικά μεγάλο, δεν υπήρξε σημαντικός ανταγωνισμός μεταξύ Ελλήνων και μεταναστών εργαζομένων για τις θέσεις απασχόλησης. Αντίθετα, οι αλλοδαποί ουσιαστικά συμπλήρωναν τις κενές θέσεις που οι Έλληνες δεν κάλυπταν στον πρωτογενή και στον δευτερογενή τομέα και απασχολούνταν ως επί το πλείστον ως μισθωτοί (91%). Οι θέσεις που κάλυπταν κυρίως αφορούσαν ανειδίκευτους εργάτες που εργάζονταν σε χειρωνακτικές εργασίες. Αναλυτικά, το 2008 οι αλλοδαποί εργαζόμενοι απασχολούνταν:

- στον κλάδο των κατασκευών (35%)
- στις υπηρεσίες γενικά (29,7%)
- στις οικιακές υπηρεσίες (15,3%)
- στη μεταποίηση (14,2%)
- στη γεωργία (5,4%)

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ίδιας έρευνας, το 2008 οι μετανάστες αλβανικής υπηκοότητας κυριαρχούν σε όλους σχεδόν τους κλάδους από τους οποίους:

- το 70% εργάζεται στην γεωργία
- το 70% στις κατασκευές,
- το 60% στη μεταποίηση
- το 50% στις υπηρεσίες σε ιδιωτικά νοικοκυριά,

Την ίδια χρονιά, από τους 327.600 εργαζόμενους μετανάστες, μόνο το 14,0% αυτών δηλώνουν ανασφάλιστοι. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ασφαλισμένων ανήκει στο ΙΚΑ (88%).

Μετά το 2008 ξεκινά μια περίοδος οικονομικής ύφεσης και αβεβαιότητας. Οι πρώτες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι ήδη ορατές και αποτυπώνονται στα στατιστικά στοιχεία. Όπως αναφέρουν ο Ζωγραφάκης και ο Κασίμης [44] στο άρθρο τους με τίτλο "Ελληνική οικονομία και μετανάστες: Χτες... σήμερα... αύριο". το πρώτο τρίμηνο του 2013:

- Το ποσοστό ανεργίας για τους Έλληνες φτάνει στο 26,2% και στο 40,4% για τους μετανάστες δηλαδή είναι αυξημένο κατά 14,5%.
- Ο συνολικός αριθμός των ανέργων ξεπερνά, το ένα εκατομμύριο (1.355.237) από το οποίο οι 166.700 είναι μετανάστες.
- Ο αριθμός των απασχολούμενων μεταναστών διαμορφώνεται σε 246.100 εργαζομένους ενώ μόνο το 14% είναι ανασφάλιστοι.
- Το 85% έχει μόνιμη εργασία.
- 34.800 εργαζόμενοι μετανάστες έχασαν την εργασία τους την τελευταία χρονιά.

- Το ποσοστό των μεταναστών που απασχολείται στον πρωτογενή τομέα έχει υπερδιπλασιαστεί (5,4% το 2008 - 13,5% το 2013) αφού παρατηρήθηκε μια αύξηση των θέσεων εργασίας κατά 15.500 στους μετανάστες.
- Μεγάλη μείωση παρατηρείται στην συμμετοχή των μεταναστών εργαζομένων στον δευτερογενή τομέα (49,6% το 2008 – 29,1% το 2013). Αυτό οφείλεται κυρίως στην συρρίκνωση του κλάδου λόγω της οικονομικής κρίσης.
- Μικρή αύξηση είχε ο τριτογενής τομέας (45% το 2008 - 57,3% το 2013).
- Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στον κατασκευαστικό κλάδο χάθηκαν 71.600 θέσεις εργασίας σε σχέση με το 2008.
- Σημαντική μείωση των Ελλήνων εργαζόμενων παρατηρείται σε τομείς όπου οι εργασιακές σχέσεις δεν καθορίζονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας και τον κατώτατο μισθό. Συγκεκριμένα, από το 50% που ήταν το 2008 οι Έλληνες εργαζόμενοι σε αυτούς πλέον είναι 27% (το υπόλοιπο ποσοστό καλύφτηκε από μετανάστες)
- Αύξηση των εργαζόμενων μεταναστών παρατηρείται στο τομέα της παροχής υπηρεσιών (29% το 2008 - 43% το 2013) και στις κατασκευαστικές δραστηριότητες που απαιτούν εξειδικευμένη εργασία (39% το 2008 – 44% το 2013).
- Όπου εφαρμόζονται οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας δεν παρατηρούνται μεγάλες διαφορές στα μερίδια συμμετοχής των Ελλήνων και των αλλοδαπών εργαζομένων [44].

Ο Μητράκος (2013) προσθέτει ότι σε αντίθεση με τις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην Ελλάδα, τα ποσοστά απασχόλησης των μεταναστών είναι υψηλότερα από ό,τι εκείνα των ημεδαπών και τα ποσοστά ανεργίας χαμηλότερα. Ωστόσο στην χώρα μας, την περίοδο της οικονομικής κρίσης, η μεγάλη αύξηση των ποσοστών ανεργίας είναι εντονότερη στην περίπτωση των μεταναστών παρά των γηγενών [56].

Επίσης, σε άλλη μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε για το Πανεπιστήμιο Πατρών, φαίνεται ότι η είσοδος των μεταναστών στην χώρα μας έχει αρνητική επίδραση στην ανεργία, όπως και ο λόγος των ανώτερα εκπαιδευμένων προς τους ανεκπαιδευτους γηγενείς, των ενδιάμεσα εκπαιδευμένων προς τους ανεκπαιδευτους και τη μέση ηλικία των γηγενών [26].

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα έχει επιφέρει μια άτυπη αγορά εργασίας με χαμηλούς μισθούς και ευελιξία στις εργασιακές σχέσεις. Καθημερινά σε αυτήν προστίθενται νέοι παράνομοι μετανάστες, οι οποίοι έχουν ως στόχο να ενταχθούν σε αυτή καταλαμβάνοντας θέσεις από παλαιότερους μετανάστες. Έτσι, δημιουργείται ένα ανταγωνιστικό κλίμα μεταξύ των παλιών και των νέων μεταναστών για την κάλυψη των ήδη συρρικνωμένων θέσεων εργασίας. Η μεγάλη ευελιξία στις εργασιακές σχέσεις οδήγησε στην διατήρηση αλλά και στην αύξηση, ορισμένες φορές, των θέσεων απασχόλησης των μεταναστών, αφού οι τελευταίοι αναγκάστηκαν να αποδεχτούν πιο χαμηλές αμοιβές κάτω από άσχημες εργασιακές συνθήκες. Οι Έλληνες εργαζόμενοι δεν αποδέχονται τέτοιες θέσεις εργασίας ακόμα [45].

Πριν την οικονομική κρίση, το ποσοστό ανεργίας των μεταναστών ήταν κατά μια ποσοστιαία μονάδα μικρότερο από αυτό των Ελλήνων και κυμαινόταν σε χαμηλά επίπεδα. Οι περισσότεροι μετανάστες εργαζόταν τότε στον κατασκευαστικό κλάδο και στον κλάδο των υπηρεσιών. Μετά το 2008, τα ποσοστά ανεργίας αυξήθηκαν και για τους Έλληνες (+18,9%) αλλά και για τους μετανάστες (+32,1%). Πλέον οι περισσότεροι μετανάστες εργάζονται στον τριτογενή τομέα, ενώ παρατηρείται μεγάλη αύξηση στο ποσοστό του πρωτογενούς τομέα (5,4% το 2008 - 13,5% το 2013).

Επιπλέον, παρατηρούμε ότι ο αριθμός των μεταναστών επηρέασε αρνητικά το βαθμό ανεργίας στην χώρα μας, ενώ παράλληλα το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων μεταναστών ήταν ασφαλισμένοι όποτε δεν επηρέασαν αρνητικά τον τομέα κοινωνικών ασφαλίσεων. Έτσι, φαίνεται πως η Ελλάδα εξαρτάται από τους μετανάστες ακόμη και στις μέρες μας (δηλαδή μετά την οικονομική κρίση) επηρεάζοντας αρνητικά και τους μισθούς, μιας και δέχονται να εργαστούν ακόμη και ανασφάλιστοι για πολλές ώρες (social dumping). Δυστυχώς αυτό επιβαρύνει αρνητικά τον ελληνικό λαό που δυσκολεύεται να βρει ευκολά εργασία (αύξηση ποσοστού ανεργίας) αλλά και να αμείβεται ανάλογα με την δουλειά του, καθώς οι επιχειρήσεις αναζητούν τρόπους ώστε να μειώσουν τα κόστη τους. Οι εργαζόμενοι είναι ένα μεγάλο κόστος για τις επιχειρήσεις και γι' αυτό η μείωσή του αποτελεί ένα σημαντικό στόχο γι' αυτές. Γι' αυτό τον λόγο, η ελληνική οικονομία δεν αναπτύσσεται και φαίνεται πως επιδρά αρνητικά το φαινόμενο αυτό σε αυτή.

Στην παρακάτω ενότητα περιγράφεται πώς η μετανάστευση επηρεάζει έναν άλλο σημαντικό δείκτη της οικονομίας, το ΑΕΠ.

5.3 Συσχέτιση μετανάστευσης με την αύξηση του ΑΕΠ στην Ελλάδα

Η είσοδος των νόμιμων μεταναστών στην Ελλάδα έχει επηρεάσει το οικονομικό και κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, οι Ζωγραφάκης και Κασίμης [45] αναφέρουν στο άρθρο τους ότι οι μετανάστες, συμμετέχοντας στην παραγωγική διαδικασία, επηρεάζουν την χώρα καθώς:

- εισπράττουν αμοιβές και μισθούς για την εργασία που κάνουν,
- πληρώνουν τις απαραίτητες ασφαλιστικές εισφορές και φόρους όπως κάθε κάτοικος της Ελλάδας,
- χρησιμοποιούν ένα μέρος των χρήματων που λαμβάνουν από την εργασία τους για να καταναλώνουν αγαθά και υπηρεσίες,
- επενδύουν στον τόπο διαμονής τους μέσω της αγοράς νέων κατοικιών,
- μεταβιβάζουν τα εισοδήματά τους ή ένα μέρος τους σε άλλα νοικοκυριά ή στο εξωτερικό με την μορφή εμβάσματος,
- αποταμιεύουν ένα μέρος των χρημάτων τους,
- βοηθούν στη μείωση του κόστους παραγωγής,
- λόγω των χαμηλών αποδοχών τους, βοηθούν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Όσον αφορά στην επίδραση που έχει το φαινόμενο της μετανάστευσης στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της Ελλάδος, το ποσοστό πριν από την οικονομική κρίση άγγιζε το 3% ενώ την δεκαετία του '90 κυμαινόταν μεταξύ του 1% και 1,5%. Με την συνεχόμενη σταδιακή αύξηση του αριθμού των μεταναστών, το ΑΕΠ εκτιμάται να είναι από 2,3% έως 2,8%. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ένα ποσοστό μεταξύ 0,5% έως 0,8% θα πρέπει να αποδοθεί στην παράνομη μετανάστευση.

Η άποψη ότι η αύξηση του ΑΕΠ επηρεάζεται και από τους μετανάστες που εργάζονται στην χώρα μας, υποστηρίζουν ακόμη δυο μελέτες. Οι Sarris και Zografakis [46] σε έρευνα που πραγματοποίησαν για τις επιπτώσεις που έχουν οι παράνομοι μετανάστες στην Ελλάδα, διαπίστωσαν ότι με την είσοδό τους συνέβαλαν στην αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,5%. Το 2004 σε μια παρόμοια έρευνα οι Κόντης, Ζωγραφάκης, και Μητράκος [47] επισήμαναν ότι οι μετανάστες συνέβαλαν στην αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,4%.

Οι Παπαστεργίου και Τάκου [48] επισημαίνουν στην έρευνα τους ότι τη δεκαετία 1998-2008 (πριν δηλαδή την οικονομική κρίση) η αύξηση του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα επηρέασε την χώρα ως εξής:

- i. ο αριθμός των θέσεων εργασίας αυξήθηκε κατά 541.000
- ii. η ανεργία κινήθηκε πτωτικά (11,4% - 7,9%)
- iii. ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν 3,5%.

Το 2015, όπως είδαμε και στις παραπάνω ενότητες, υπήρξε μια μαζική εισροή μεταναστών, η οποία φυσικά είχε επιπτώσεις και στο ΑΕΠ της χώρας μας. Η Τράπεζα της Ελλάδος υπολογίζει ότι το άμεσο κόστος του προσφυγικού για το ΑΕΠ ήταν 0,3-0,4%. Φυσικά, όπως τόνισε και ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, το έμμεσο κόστος είναι σαφώς μεγαλύτερο καθώς όλο το κέρδος πηγαίνει στις χώρες υποδοχής και το κόστος παραμένει στις χώρες όπου μεσολαβούν μέχρι να επανεξαχθούν σε άλλες χώρες [49]. Σύμφωνα με έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), το δημοσιονομικό κόστος της Ελλάδας για το 2015 ήταν περίπου 300 εκατομμύρια ευρώ (0,17% του ΑΕΠ) που προήλθε από την αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την χώρα μας και γενικά προς την Ευρώπη [50].

Μπορεί το ΑΕΠ να ευνοείται κάποιες χρονικές περιόδους από την αύξηση των μεταναστών στην Ελλάδα, όπως συνέβη πριν την οικονομική κρίση, αλλά γενικά η ποσοστιαία αύξηση του είναι σχετικά μικρή. Μετά την οικονομική κρίση, η αύξηση του δείκτη ΑΕΠ ήταν σχετικά μικρή, όπως στην Γερμανία (2016) που η αύξηση του δείκτη αναμένονταν να ήταν 0,25% [27] διότι επηρεάστηκε κυρίως το στοιχείο του ΑΕΠ που σχετίζεται με την κατανάλωση (αύξηση δημοσίων δαπανών για στέγαση, εκπαίδευση και ένταξη των μεταναστών).

Η αμελητέα αύξηση του δείκτη ΑΕΠ στην χώρα μας σε συνδυασμό με την αύξηση της ανεργίας και του αρνητικού κλίματος που επικρατεί στην αγορά, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το μεταναστευτικό φαινόμενο δεν ευνόησε την χώρα μας. Αντίθετα, οι μεταναστευτικές ροές που έχουν έρθει στην Ελλάδα την επηρέασαν αρνητικά, προσθέτοντάς της ένα ακόμα πρόβλημα στο ήδη υπάρχον, αυτό της οικονομικής κρίσης.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η μετανάστευση αποτελεί ένα φαινόμενο που επηρεάζει εδώ και χιλιάδες χρόνια τα κράτη, είτε επειδή πολλά από αυτά δέχονται συγκεκριμένες χρονικές περιόδους μεγάλα κύματα μεταναστών, είτε επειδή κάποια από αυτά ωθούν τους πολίτες τους στην μετανάστευση.

Όπως αναφερθήκαμε και στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, στην χώρα μας, οι μετανάστες θεωρούνται από πολλούς Έλληνες μια σοβαρή απειλή, διότι, αφενός, αλλοιώνουν την πολιτισμική ομοιογένεια της χώρας, αφετέρου συνδέονται με την αύξηση της εγκληματικότητας. Όπως αναλύθηκε και ανωτέρω, κάτι τέτοιο δεν ισχύει, καθώς η Ελλάδα δεν υπήρξε ποτέ μια ομοιογενής χώρα, αφού μέσα σε αυτή υπήρχαν και άτομα που μπορεί να είχαν διπλή ή και διαφορετική υπηκοότητα ή/και άλλη θρησκεία από αυτή που το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού έχει. Επιπλέον, η αύξηση της εγκληματικότητας δεν σχετίζεται άμεσα με την αύξηση των μεταναστών. Ίσως να επηρεάζεται στο βαθμό που αυξάνεται ο πληθυσμός της χώρας, σε καμία όμως περίπτωση, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι όλοι όσοι επιλέγουν να μεταναστεύσουν είναι πιο επιρρεπείς στο να διαπράξουν ένα αδίκημα.

Οι οικονομικές επιπτώσεις που παρατηρούνται στην Ελλάδα είναι εξίσου σημαντικές με τις κοινωνικές. Η είσοδος των μεταναστών στην χώρα μας, αυξάνει άμεσα το εργατικό δυναμικό. Οι μετανάστες, ως νέοι εργαζόμενοι, είναι πρόθυμοι να μετακινηθούν πιο εύκολα από μια περιοχή σε μια άλλη, ευνοώντας έτσι τα εποχιακά επαγγέλματα. Ο αριθμός τους αλλά και η εθνικότητά τους ποικίλει ανάλογα με τις εξελίξεις που συμβαίνουν στην κάθε χώρα. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα, ο αριθμός των αιτήσεων για άσυλο παρουσίασε αύξηση, από το 2000 έως το 2007, πλην του έτους 2004 όπου παρατηρήθηκε μια μεγάλη πτώση στις αιτήσεις ασύλου διότι αυτή την χρονιά, δημιουργήθηκε η FRONTEX (Ευρωπαϊκή δύναμη φύλαξης των συνόρων). Επιπλέον, δεν μπορεί να μείνει ασχολίαστη η μεταβολή που παρατηρήθηκε τα έτη 2015 και 2016, όπου τα στατιστικά στοιχεία μας δείχνουν ότι η αύξηση τους άγγιξε το 287,2%. Ήταν η χρονιά, όπως αναφερθήκαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, όπου χιλιάδες μετανάστες, κυρίως από την Συρία, κατέφθαναν καθημερινά στα ελληνικά νησιά. Γι' αυτό τον λόγο, ο μεγαλύτερος αριθμός μεταναστών που βρέθηκαν στην Ελλάδα και ζήτησαν άσυλο, τα τελευταία χρόνια, προέρχεται από την Συρία (33.497 μετανάστες), σημειώνοντας έτσι αύξηση, σε ποσοστό 750%, σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά (2015).

Η ελληνική αγορά εργασίας επηρεάστηκε και αυτή από την είσοδο των μεταναστών. Ο αριθμός τους επηρέασε θετικά τον δείκτη ανεργίας στην χώρα μας, ενώ παράλληλα το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων μεταναστών ήταν ασφαλισμένοι όποτε συνέβαλλαν θετικά στο ασφαλιστικό σύστημα, πληρώνοντας τις αντίστοιχες εισφορές, όπως και οι Έλληνες πολίτες. Αντίθετα, επηρεάστηκε αρνητικά το ύψος των μισθών στη χώρα μας, αφού οι μετανάστες αναγκάστηκαν, πολλές φορές, να εργάζονται για πολλές ώρες με πολύ χαμηλές αμοιβές.

Ένας σημαντικός δείκτης της οικονομίας είναι το ΑΕΠ. Η είσοδος των μεταναστών στην χώρα μας συνέβαλε στην αύξηση του, ποσοστιαία, όμως, η αύξηση αυτή ήταν μικρή και συνέβη μόνο σε κάποιες συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Μετά την οικονομική κρίση, σχεδόν αμελητέα ήταν η αύξηση του δείκτη ΑΕΠ, σε συνδυασμό δε, με την αύξηση της ανεργίας και την πτώση της αγοραστικής δύναμης του καταναλωτικού κοινού, θα λέγαμε, σε γενικές γραμμές, πως το μεταναστευτικό φαινόμενο δεν ευνόησε την χώρα μας.

Αντίθετα, δημιουργεί προβλήματα σε αυτή καθώς:

- ✓ οι μετανάστες λειτουργούν ως υποκατάστατο των γηγενών εργαζομένων, αφήνοντας εκτός της αγοράς εργασίας πολίτες της χώρας υποδοχής

- ✓ επηρεάζει αρνητικά τους μισθούς και τα ημερομίσθια
- ✓ βοηθάει στην αύξηση της παραοικονομίας
- ✓ υπάρχει εκροή χρηματικών ποσών εκ μέρους των μεταναστών προς τις κοινωνίες των χωρών προέλευσης τους και μικρή αναδιανομή του πλούτου στο εσωτερικό της χώρας υποδοχής
- ✓ η χρήση, από τους μετανάστες και τις οικογένειές τους, των παροχών του συστήματος πρόνοιας της χώρας υποδοχής, επιβαρύνει σε σημαντικό βαθμό τον γηγενή φορολογούμενο πληθυσμό.

Τέλος, θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι παρόλο που έχουν γίνει αρκετές έρευνες για το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ευρώπη αλλά και στην χώρα μας, είναι σημαντικό να υπάρξουν και άλλες, ιδιαίτερα σε ότι αφορά στις επιπτώσεις που έχει αυτό στον οικονομικό τομέα. Είναι ένας πολύ σημαντικός τομέας, που λόγω και των οικονομικών δυσχαιριών που αντιμετωπίζουν σήμερα οι Έλληνες, οι επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τους επιστήμονες και όχι μόνο, διότι επηρεάζουν άμεσα το κράτος και τους πολίτες του.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- [1] Χ. Πραχαλιάς, Οι Επιπτώσεις της Μετανάστευσης στις Αγορές Εργασίας: Εμπειρία από την ΕΕ-27: <http://indeepanalysis.gr/?q=makrooikonomia%E2%80%8E/oi-epiptwseis-ths-metanasteyshtis-agores-ergasias-empiria-apo-thn-ee-27>
- [2] History World, History of Migration: <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?groupid=1280&HistoryID=ab18&grack=pthc>
- [3] Κ. Δ. Παρούτσας, Μετανάστευση και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ελλάδα, 2013: <http://paroutsas.jmc.gr/diapolit.htm>
- [4] S. L. Everett, A Theory of Migration, Demography, Vol. 3, No. 1. 1966, pp. 47-57.
- [5] R. J. Walker, Migration and Immigration: Lecture 1, Economics 623, 2012, p. 1.
- [6] A. Burkart and S. Medlik, Tourism, Past, Present and Future. Oxford: Heinemann, 1981.
- [7] Είδη μετανάστευσης: <http://www.slideboom.com/presentations/478708>
- [8] Αίτια της Μετανάστευσης: <http://www.slideboom.com/presentations/478709/%CE%91%CE%99%CE%A4%CE%99%CE%91-%CE%A4%CE%97%CE%A3-%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97%CE%A3>
- [9] Κ. Βγενόπουλος, Πρόσφυγες και μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας, Αθήνα: ΕΚΕΜ, 1998.
- [10] Μ. Χλέτσος, Χ. Κάλλιας, Κ. Συρακούρη, Σ. Παλαιολόγου, Χ. Θαλασσοχώρ, Β. Μπουρδούβαλη, Α. Πούλιου, Οικονομικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης. Επιπτώσεις στον Αγροτικό Τομέα, Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Αθήνα, 2005.
- [11] Χ. Κοντογιάννη, Κοινωνικά και οικογενειακά προβλήματα των μεταναστών, στο Θεοδωρόπουλος Χρ. και Συκιώτου Α. επ., Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογένειών τους: Η διεθνής και η εθνική διάσταση, Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», 1994, σ. 209-212.
- [12] T Bowerman, Reasons Why Immigrants Leave Their Home Country, 2008: <http://peopleof.oureverydaylife.com/reasons-immigrants-leave-home-country-6422.html>
- [13] C. Nuñez, Why people migrate, 2014: 11 surprising reasons: <https://www.globalcitizen.org/en/content/why-people-migrate-11-surprising-reasons/>
- [14] Ζ. Κυριαζή, Πρόσφυγας ή Μετανάστης : Ποια η Διαφορά; 2016: <http://analuseto.gr/prosfigas-i-metanastis-pia-i-diafora/>
- [15] Ε. Κίτσου, Οι Πρόσφυγες (Σημειώσεις μαθήματος): [https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW169/%CE%9F%CE%B9%20%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%B5%CF%82%20\(779\)%20-%20%CE%9A%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%BF%CF%85%20%CE%95%CE%BB%CE%AD%CE%BD%CE%B7.pdf](https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW169/%CE%9F%CE%B9%20%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%B5%CF%82%20(779)%20-%20%CE%9A%CE%AF%CF%84%CF%83%CE%BF%CF%85%20%CE%95%CE%BB%CE%AD%CE%BD%CE%B7.pdf)
- [16] C. Dustmann and T. Frattini, Immigration: The European Experience, Centre for Research and Analysis of Migration, Department of Economics, University College London, 2011.
- [17] J. Salt and H. Clout, Migration in Post-War Europe: Geographical Essays, London: Oxford University Press, 1976.
- [18] Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση: http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/13/2/466.pdf
- [19] Ινστιτούτο Στατιστικής Τεκμηρίωσης Ανάλυσης και Έρευνας, Η Μετανάστευση και ο Διεθνής ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: <http://www2.aueb.gr/statistical-institute/european-citizens/Immigration.pdf>
- [20] Iefimerida: <http://www.iefimerida.gr/news/250170/pos-mporei-na-antimetopisei-i-eyropi-tin-prosfygiki-krisi-ti-apantoy-n-12-eidikoi#axzz4ggKJATu4>

- [21] Ε. Πουλοπούλου, Η μεταναστευτική πρόκληση, Εκδόσεις Παπαζήση, 2007, pp 340, 344.
- [22] R. Rowthorn, The Economic Impact of Immigration, House of Lords, London, 2008, pp 12-19.
- [23] Χ. Ναζάκης και Μ. Χλέτσος, Μετανάστες και μετανάστευση: Οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές, Αθήνα: Πατάκης, 2001, pp. 195-218.
- [24] Αντίβαρο: <http://www.antibarο.gr/article/2801>
- [25] D. Coleman, Why Europe Does Not Need a “European” Migration Policy, House of Lords, London, 2001.
- [26] Ανθής Θ. Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελληνική αγορά εργασίας, Πανεπιστήμιο Πατρών Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Εξειδίκευσης Ακαδημαϊκή περίοδος 2007-2009, pp 50.
- [27] Banking News: <http://bankingnews.gr/index.php?id=214512>
- [28] Παπάζογλου «Όταν οι Έλληνες ήταν μετανάστες»: <http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/769250/otan-oi-ellines-itan-metanastes>
- [29] Λ. Βεντούρα, Οι δρόμοι της μεγάλης φυγής των Ελλήνων: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=117495>
- [30] I. Cholezas, P. Tsakloglou, The Economic Impact of Immigration in Greece: Taking Stock of the Existing Evidence, IZA discussion papers, 2008, No. 3754.
- [31] T.P. Lianos, Movement of Greek Labour to Germany and Return. Greek Economic Review, 1980, 2(1): 71-77.
- [32] Α. Τριανταφυλλίδου, Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα, 2005.
- [33] Γ. Αγοραστάκης, Οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα, γενική & τοπική τοποθέτηση, Ημερίδα του Προγράμματος Q-LABEL, «Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι επιπτώσεις στην Απασχόληση στην Περιφέρεια», 2014.
- [34] Ι. Κούρτοβικ, Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και στη νομιμότητα, in: Μαρβάκης Αθ., Παρσανόγλου Δ., Παύλου Μ. Μετανάστες στην Ελλάδα, Αθήνα, 2001, pp. 163 - 198.
- [35] Λ. Αθανασίου, Προβλήματα διαπολιτισμικής προσέγγισης της εκπαίδευσης στην Ελλάδα, Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, 2001, pp. 15-25.
- [36] Κ. Κασιμάτη, Η ένταξη των Αλβανών Μεταναστών στην Ελληνική Κοινωνία, edit. Μπαγκαβός Χ. - Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.), Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής. εκδ. Gutenberg, 2006.
- [37] Α. Παπαντωνίου, Η Ελλάδα χώρα υποδοχής μεταναστών – Η εικόνα του προβλήματος, Εισήγηση στο Β΄ Ιεραρχικό Συνέδριο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, 2003, pp 31-17.
- [38] Πανελλήνια Ένωση Αξιωματικών Λιμενικού Σώματος (ΠΕΑΛΣ): <http://www.peals.gr/component/content/article/1-category-1/746>
- [39] Θ. Λιανός, Θ. Μπένο, Η εγκληματικότητα των αλλοδαπών: Τα στατιστικά δεδομένα, Αθήνα, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, 2003.
- [40] Β. Ρειζόγλου, Επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ευρώπη και την Ελλάδα, Αθήνα, 1998.
- [41] Δημοκρατική: <http://www.dimokratiki.gr/17-01-2017/erevna-tou-panepistimiou-egeou-gia-tis-epiptosis-tou-prosfigikou-metanastefitikou-zitimatos-stis-xenodochiakes-epichirisis/>
- [42] Το Βήμα: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=795716>
- [43] Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/migration-statistics/asylum-migration/2007/08b._greece_annual_report_on_asylum_and_migration_statistics_2007_final_version_4dec09_gr_el.pdf
- [44] Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής - Υπηρεσία Ασύλου: http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2017/02/Greek_Asylum_Service_Statistical_Data_GR.pdf
- [45] Ζωγραφάκης και Κασίμης, 2013: <http://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/381-396%20Zografakis%202014.pdf>

- [46] A. H. Sarris and S. Zografakis, A Computable General Equilibrium Assessment of the Impact of Illegal Immigration on the Greek Economy, *Journal of Population Economics*, Volume 12, Number 1, 1999, pp. 155-182.
- [47] Α. Κόντης, Σ. Ζωγραφάκης, και Θ. Μητράκος, Οι οικονομικές επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς, 2006.
- [48] Β. Παπαστεργίου και Ε. Τάκου Η μετανάστευση στην Ελλάδα- Έντεκα μύθοι και περισσότερες αλήθειες, Έκδοση του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ, Αθήνα/Βρυξέλλες, 2013, pp. 36.
- [49] Pronews:http://www.pronews.gr/oikonomia/elliniki-oikonomia/390331_gstoyrnaras-sto-04-toy-aep-kostos-toy-metanasteytikoy-gia-tin
- [50] News in: <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1500052932>.
- [51] Ναζάκης Χ., Χλέτσος Μ., Μετανάστες και μετανάστευση, Πατάκης, Αθήνα, 2003, pp 242.
- [52] Κοντιάδης Ξ., Παπαθεοδώρου Θ., (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής), Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής, Παπαζήσης, Αθήνα, 2007, pp 173.
- [53] Wikipedia: <https://el.wikipedia.org/wiki/Frontex>
- [54] Reder M,W., 'The Economic Consequences of Increased Immigration', *The Review of Economics and Statistics*, 1963, pp 221-300.
- [55] Αντίβαρο: <http://www.antibaro.gr/article/2801>
- [56] Μητράκος Θ, Η συμβολή των μεταναστών στην ελληνική οικονομία: Μετά-ανάλυση των εμπειρικών ευρημάτων, *Συνοχή και Ανάπτυξη*, 2013 8 (2), pp 87-106.